

Rationalis et empirica thermarum Marchicarum Badensium descriptio, diversas illarum scaturigines, vires et facultates, deductionem, hospitiorum commoditatem ... usum, nec non symptomatum in thermis contingentium curationem, continens / [Johannes Matthaeus].

Contributors

Matthaeus, Johannes, 1563-1621

Publication/Creation

Ettingae : Ex typographia Johannis Philippi Spiessii, 1606.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/nj73peeb>

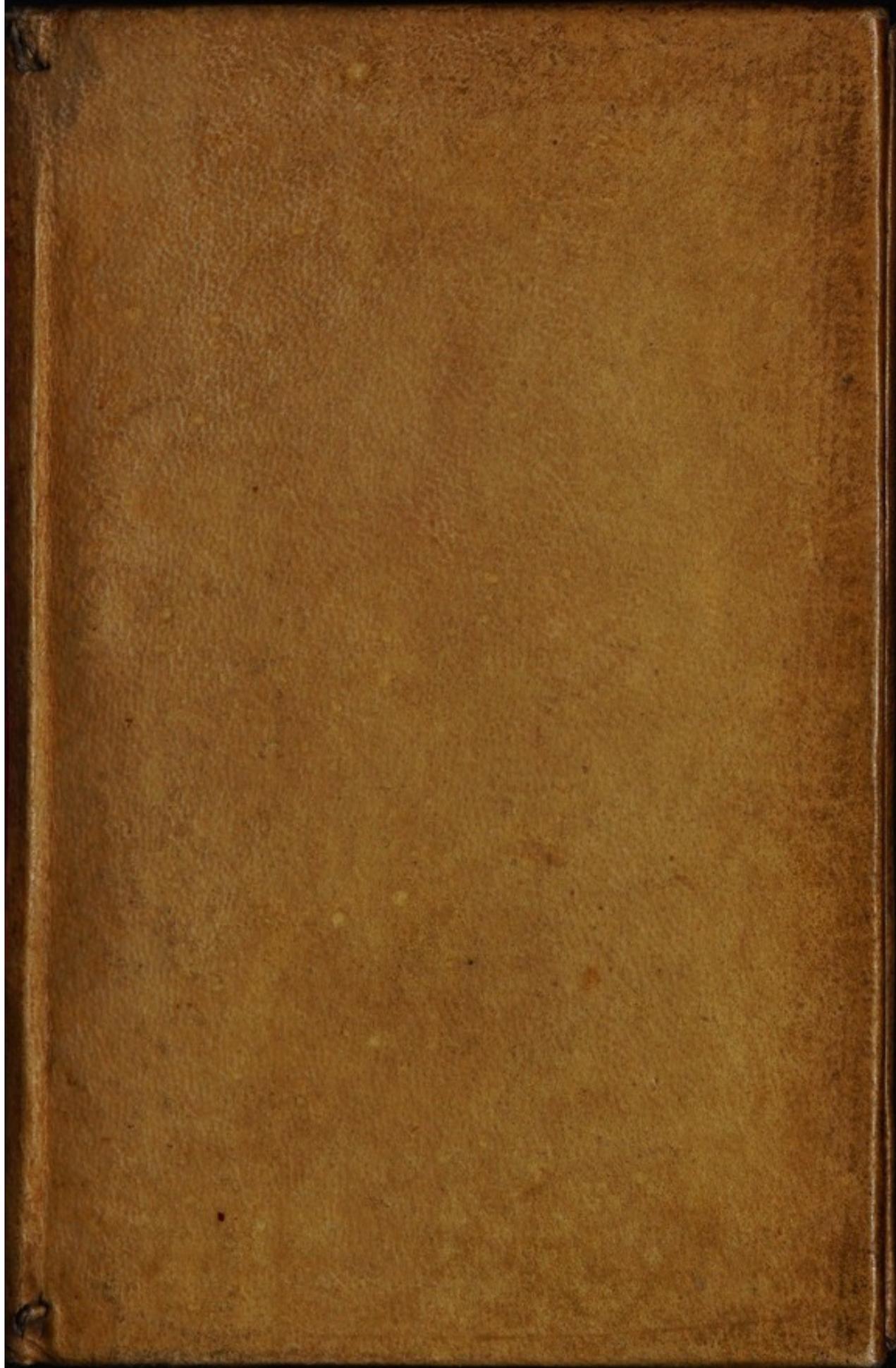
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

MATTHÆUS - THERMÆ - 1606

Handwritten notes in a circular stamp and cursive script. The stamp contains a cross symbol and the number 2. The cursive text includes "1/2", "1/4", and "1/8".

at the
41

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

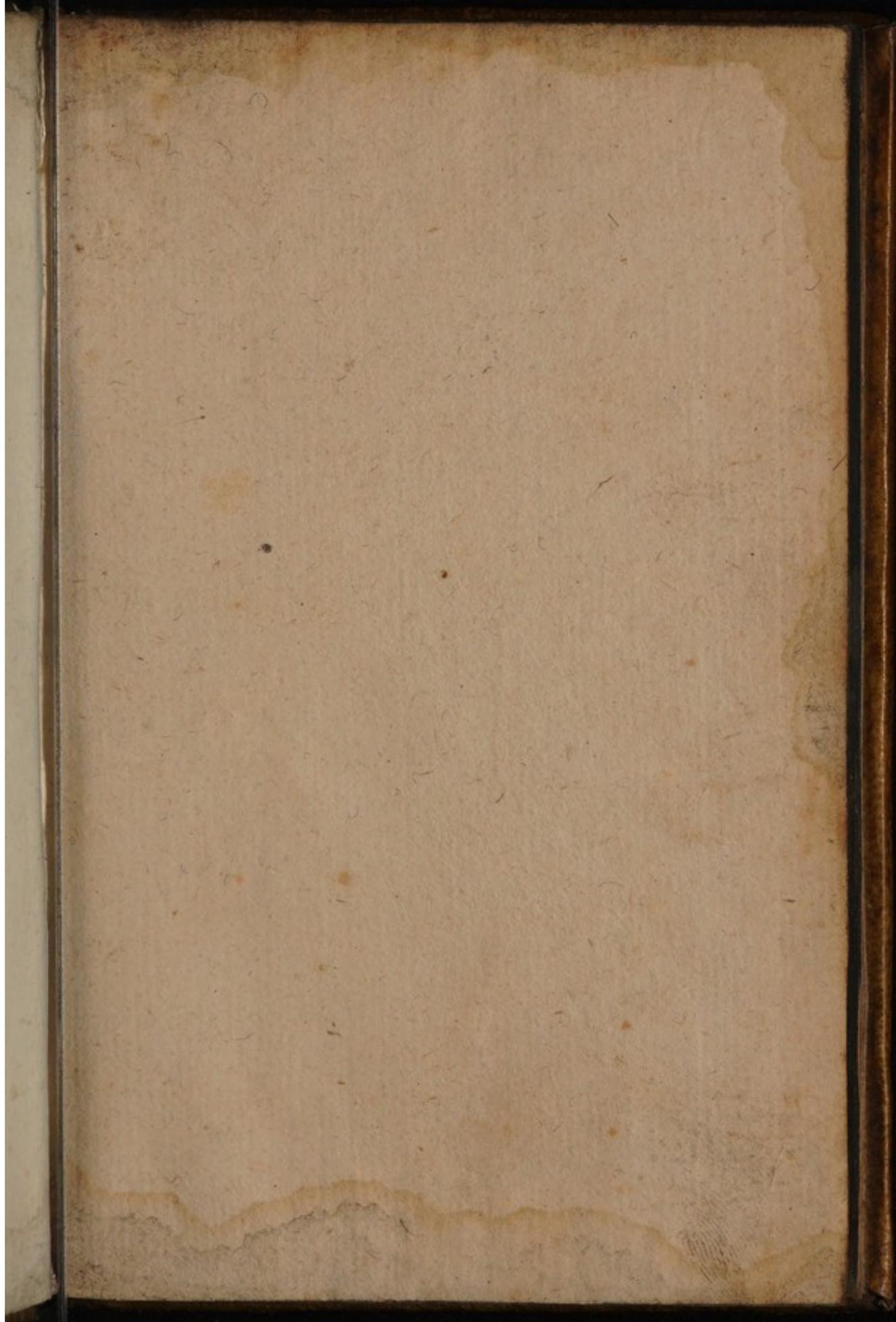
MEDICAL SOCIETY
OF LONDON

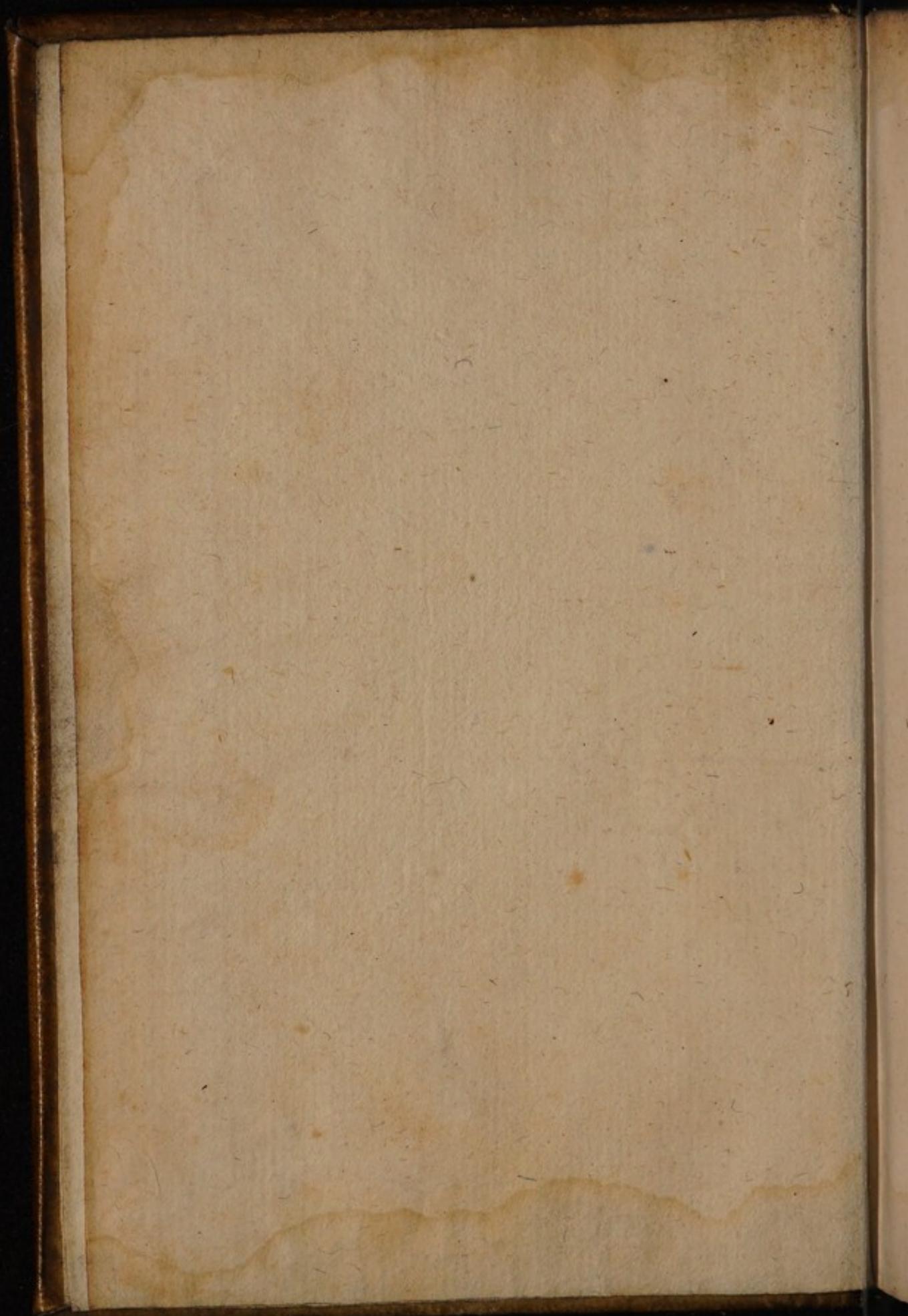
Accession Number

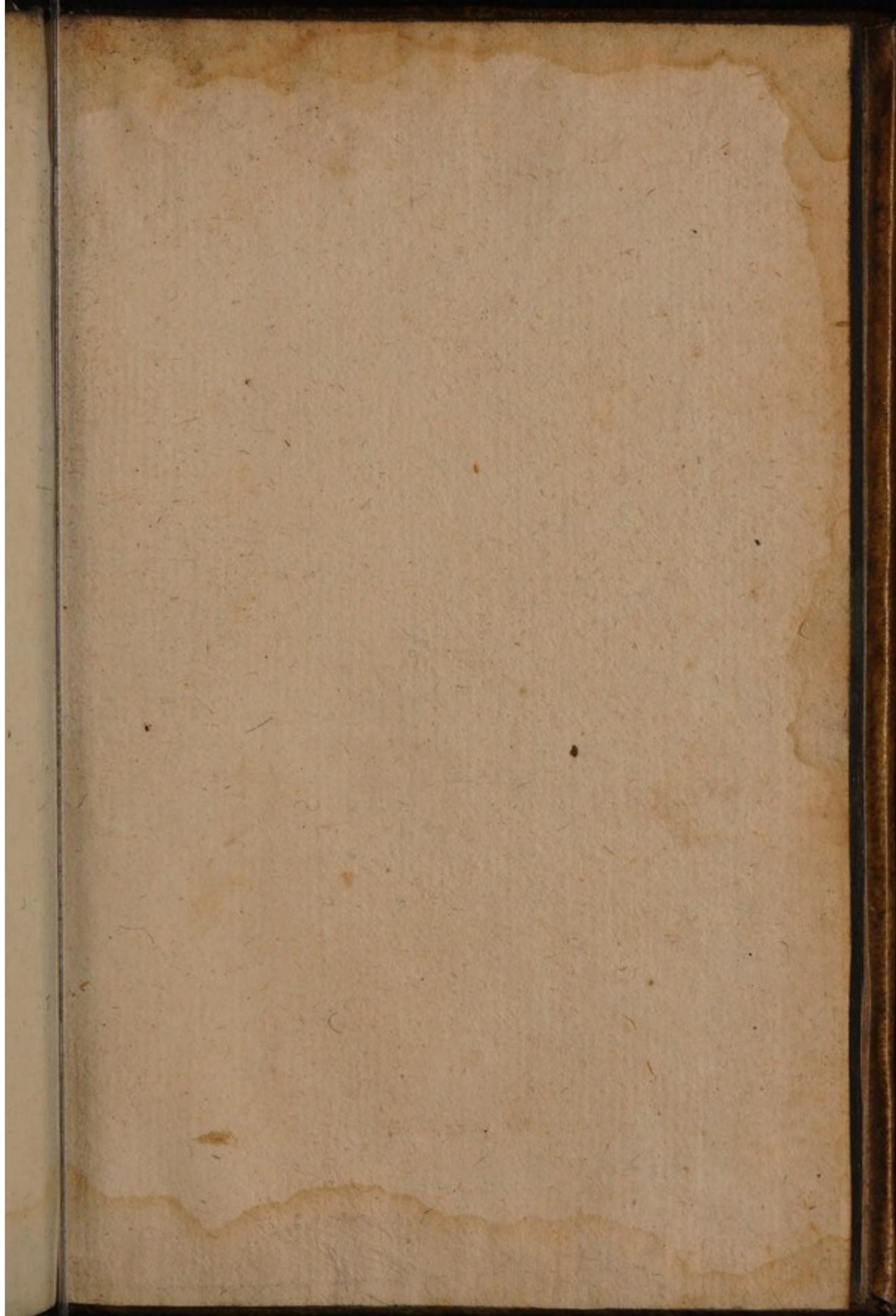
Press Mark

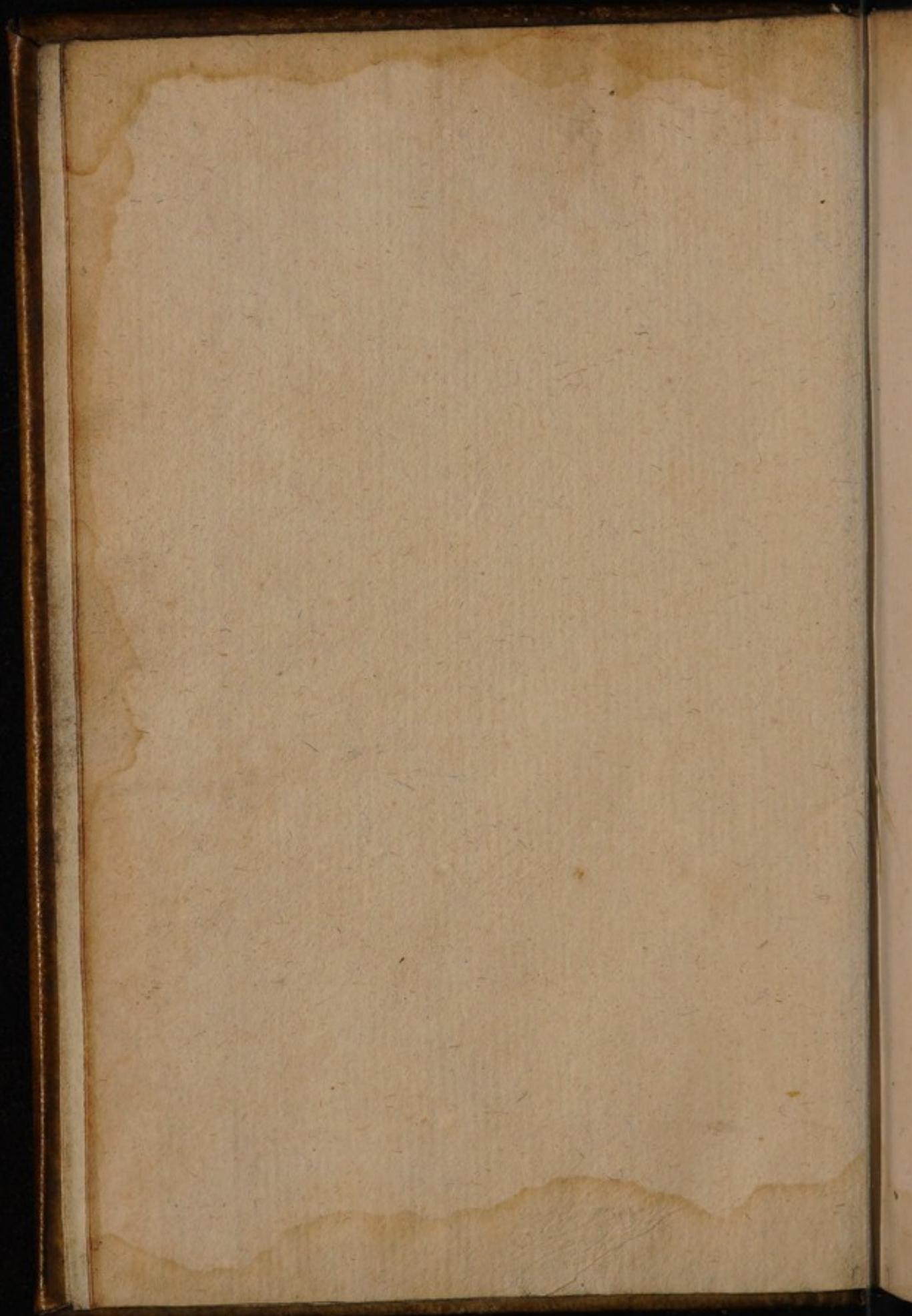
MATTHAEUS, J.

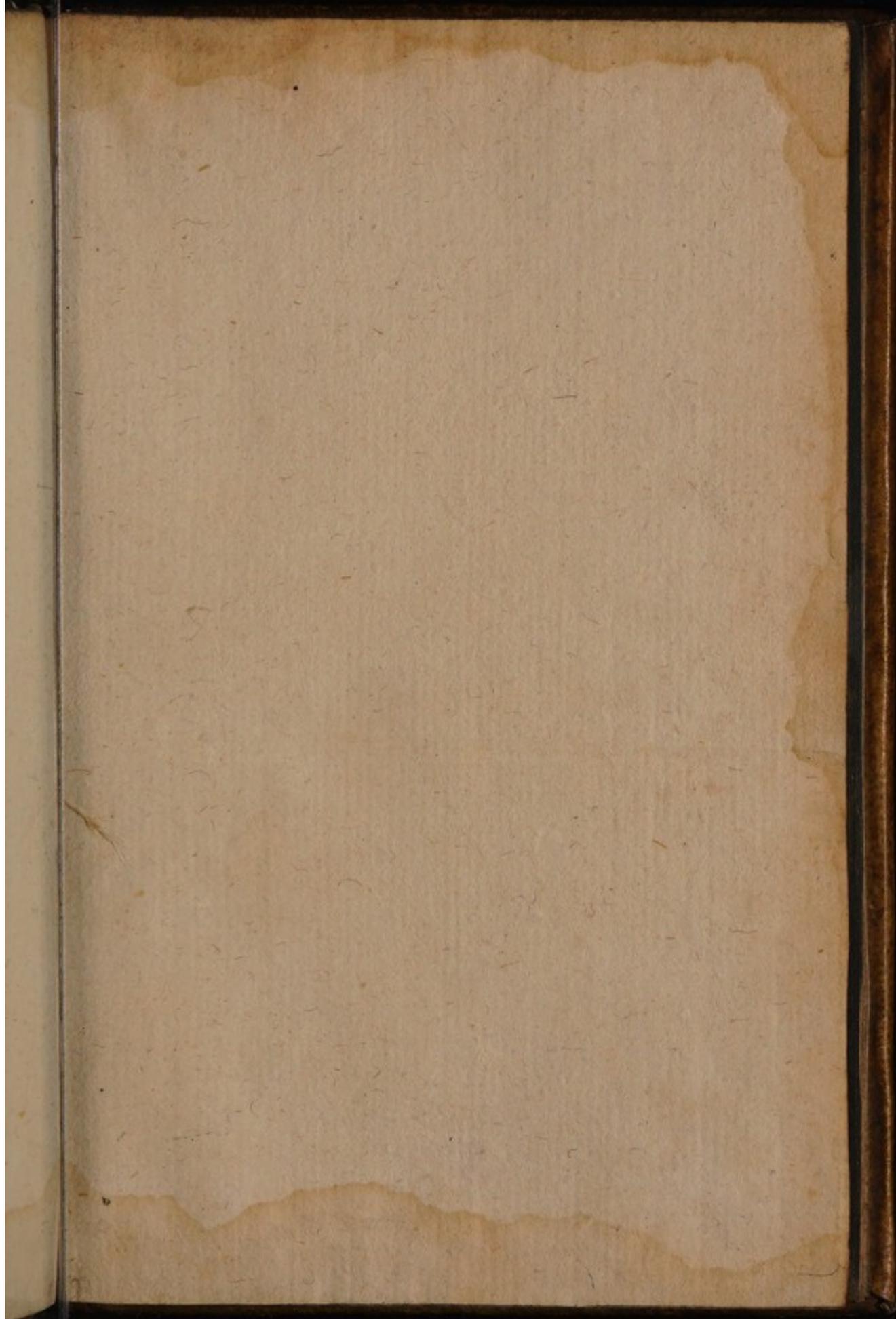
655761A

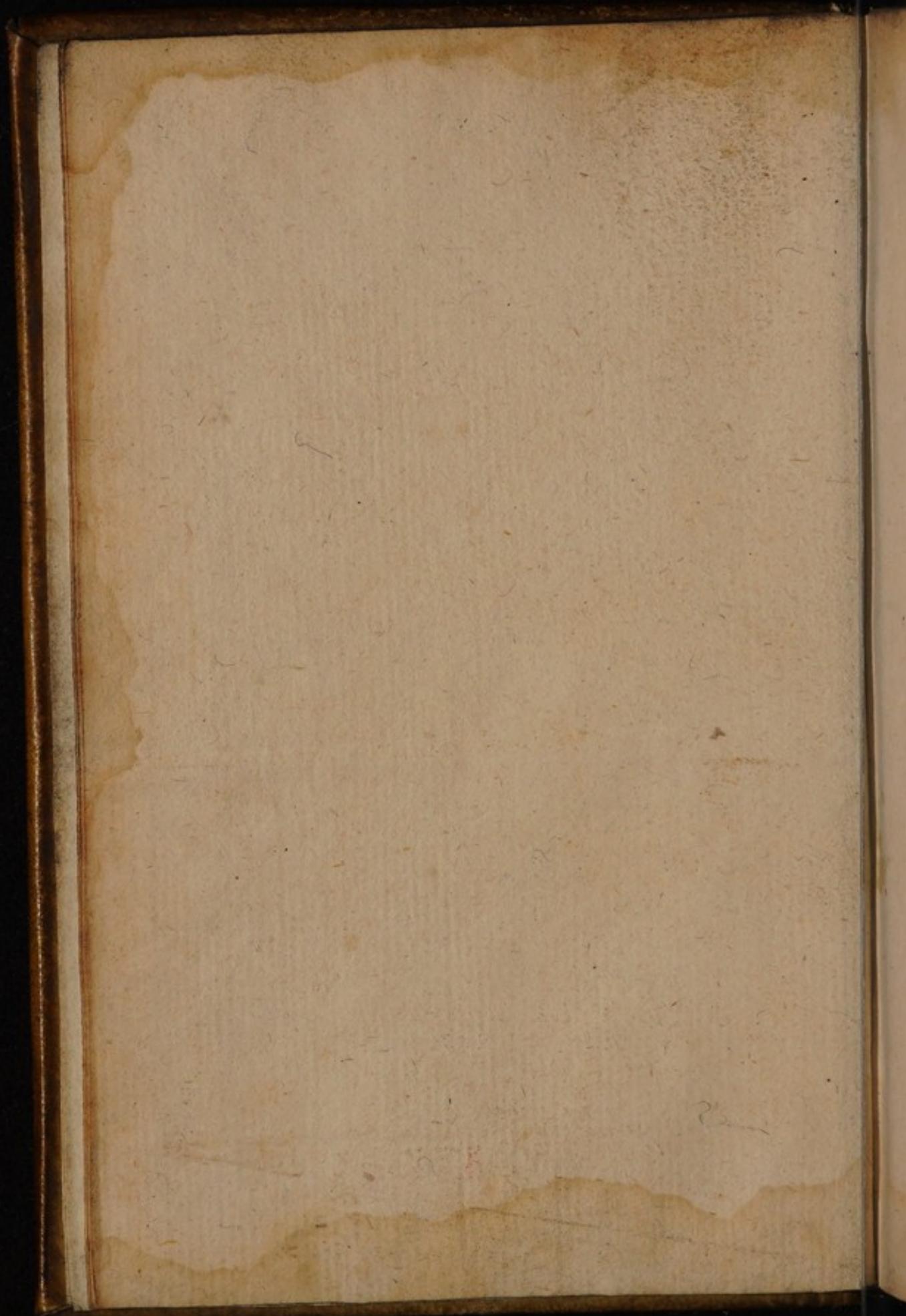

XV

X₂

RATIONALIS ET EMPIRICA
Thermarum Marchicarum Ba-
densium

DESCRPTIO
DIVERSAS ILLARVM
SCATVRIGINES, VIRES ET
FACVLTATES, DEDVCTIONEM, HO-
spitiorum commoditatem, generalem &
specialem in morbis particularibus vsum, nec non
symptomatum in thermis contingentium
curationem, continens.

*Non solum artis Medicae tyromibus, sed ijs etiam
qui thermis sunt vsuri, apprime
utilis.*

A V T O R E

D. IOHANNE MATTHÆO,
Hesso. Medico Marchico-
Badensi.

ETTLINGÆ.

Typographia Iohannis Philippi Spiessij.

ANNO M. DCVI. di
et

ILL
MO
DOMI
ORGIO
Badenli
in Sauf
Bade

xit, te
mi ce
singul
monita
pocier
driffu
Dei fu
Napue
nam l

ILLVSTRISSI
MO PRINCIPI AC
DOMINO, DOMINO GE-
ORGIO FRIDERICO MARCHIONI
Badensi & Hachbergensi, Landgrauio
in Saufenberg, Domino in Röteln &
Badenweiler, &c. domino suo
clementissimo.

VOTIESCVNQVE
Regius Propheta
Dauid, admiran-
da Dei opera aspe-
xit, toties summam sum-
mi creatoris maiestatem,
ingularem prouidētiam,
bonitatem infiniam su-
piciens, totus in laudibus
altissimi & gloriosissimi
Dei fuit. Inde est quod cœ-
li apud eum enarrant glo-
riam Dei, & firmamentum

Psal. 18.

A 2 annun

P R Æ F A T I O.

Psal. 8.

annunciat opera manu
um eius : Inde quod admi
rabile nomen eius in vni
uersa terra facit, magnifi
centiamq; ipsius, qui præ
parat mōtes in virtute sua
supra coelos eleuat.

Sed cum infinita sunt o
mnia opera Dei, tum vero
in præsentia, multiplice
thermarum fontes, ineffa
bili Dei sapientia & boni
tate, in vsum humani g
neris conditos admira
potius licet, quam penitiu
rimari. Etenim stupenc
omnino, si intuemur, r
est, montes Puteolanos, c
es, noctesque tot elapsis l

cus ment

P R Æ F A T I O.

culis flammæ eructantes,
nihil tamen in hunc usque
diem imminutos vel combustos.
At stupendum magis
perpetuum aquarum
calidarum fomentum, quod
si sulphur est vel bitumen
in terræ visceribus accen-
sum, ut clarissimi quique
Philosophi constituunt,
verisimile certe erat, tot
millium annorum spacio,
omnem incendij fomitem
absumi potuisse. Scilicet ea
causa fuit, cur olim Gale-
nus, acerrimus alioquin
rerum naturalium perscru-
tator, qui nullum medica-
menti genus, sua ætate us-

P R Æ F A T I O.

tatum, intactum reliquit,
de thermarum natura ni-
hil scripserit, quamuis tum
temporis Romæ famosif-
simæ essent thermæ Anto-
nini, Diocletiani, Neronis,
pluriumq; aliorū. Nam vt
methodi & rationis fuit
studiosissimus, ita thermas
nec sola ratione inuestiga-
ri, nec certa methodo tradi
posse, abunde perspexit.
Cum igitur sola ratio ther-
marum naturam inuesti-
gandi, minime sufficiat,
sed diuturna & diligēs ob-
seruatio & experientia si-
mul requiratur, extiterunt
omni ætate nonnulli, qu
expe

P R Æ F A T I O.

experientia potius quam
ratione duce, de thermis,
vel in genere vel specie, sua
nobis reliquerunt com-
mentaria. Sed cum nemo
hactenus quod sciam, ex-
titerit, qui antiquissimas
Badēsium thermas ex pro-
fesso descripserit, quicquid
istud laboris & oneris est,
in me suscipere omnemq;
operam quam per bienni-
um in Italia impendi ad
cognoscenda potissimum
Aponitanarum D. Petri, S.
Helenæ, Montis Ortonis,
Montisq; Ægrotorū effe-
cta; Quæ etiā non minori

A. 4

studio

P R Æ F A T I O.

studio in thermis Germaniæ Emsensibus, Wisbadsensibus Huberianis, & tandem per quinquennium in celeberrimis hisce Vestr. Cels. thermis Badensibus, humana ratione, adhibitaq; obseruatione diligenti, notare potui : Omitto doctissima multorum Germaniæ Medicorum consilia ægris ad vsurpandas thermas præscripta, ea inquam omnia in publicam vtilitatem proferre, & talento mihi concredito vsuram aliquam facere volui. Verum vt hūc quasi foetum, Illustrisime

lime
Cels.
& lib
ita e
grati
beo
tate
ti &
rare
cont
mul
gula
nij &
que
dys
pub
per
ro
dic

P R Æ F A T I O.

sime Princeps, sub vestræ
Cels. clementi protectione
& liberali stipendio edidi,
ita eundē vestræ Cels. quo
gratiam, non quam de-
beo, sed quam pro tenui-
tate mea possum, obseruā-
ti & deuoto animo decla-
rarem, nunc dico, addico,
consecro. Impellunt me si-
mul viri clarissimi, qui sin-
gularem vestræ Cels. inge-
nij & iudicij vim, animū-
que liberarum artium stu-
dijs deditum, suspiciunt,
publicisq; scriptis summo-
pere prædicant. Quam ve-
ro Celsit. vestra in arte Me-
dica sit versata, superiori

A 5   anno

P R Æ F A T I O.

anno, quando non veræ
& veræ pleuritidis mentio-
nem fecit, haud mihi ob-
scurum esse potuit. Quæ
propter cum non dubitẽ,
quin vestra Cels. de hac
mea qualicunque lucubra-
tione, optime iudicatura
sit, alium patronum & de-
fensorem contra maleuo-
lorum rictus quærere, mi-
hi fuit religio. Vestram igitur
Cels. humilime oro &
obtestor, vt tenue hoc
thermarum suarum opu-
sculum, meq; ipsum, dum
maiores ingenij vires, o-
mnipotens Deus largiatur,
inclementem suam prote-
ctionem

P R Æ F A T I O.

etionem suscipere dignetur. Deum interim toto corde veneratus, vt vestrā Cels. non solum in vsum Marchionatus Badensis, sed vniuersæ Germaniæ, communis patriæ, saluam florentem ad diuini sui nominis gloriam, diu conferuet. Badenis March; Mens. Octob. An: 1605.

Cels. vestra.

Humilimus

*Johannes Matthæus
Med. D.*

DE

F

Di

n

Ma

min

ma

tu

fu

ru

chi

to

Th

DE THERMIS BADENSIBUS
Marchicis.

PARS PRIMA.

Diuerfas earum scaturigines,
vires, deductionem
& hospitiorum commoditatem
continens.

Inter alias thermas, quibus Clementissimus Deus salutem Germaniam nostram prospexit, sine dubio celeberrimae sunt Badenses Marchicae, partim ab usu, partim a domino sic dictae. Balneare liquidem Germanis Baden sonat, quasi non pro potu sed balneo antiquitus usurpari consueverint. Quod vero sub Illustrissimorum Marchionum dominio sunt, Marchicae, ad differentiam Helueticarum cognominantur. Appellatur etiam Thermas Hercyniae propter Situs vr̄bis.
Situs vr̄bis.
enim

2 Descriptio

enim est vrbs Badena ad syluam Hercyniam, in montensi regione, eò nimirum montium tractu, qui olim Mortenauium, dictus fuit. Est vero Badena Marchionatus metropolis, ad collem vitibus & pratis amœnissimum exstructa, distans ab Argentina quinque miliaria. Durlaco quatuor, à Rheni flumine vnum.

Fertilitas.

Totus iste tractus, vini & frumenri feracissimus est: Cum primis vero generosissimis vinis, quæ à valle simiarum & ab Eibergo monte, nomen habent, celebratur, adeo vt nec Baccharacensibus vel Rhenanis alijs cedere videantur. Fructus horarios quod attinet, dici vix potest, quanta vbertate & bonitate ibi proueniant. Abundat præterea tota ista regio, omni cibariorum genere, piscibus saluberrimis, fundalis, trutis, cancris, nec desunt Salmones, variaque volatilia & alia quæ sunt ad sustentationem vitæ necessaria.

Antiquitas
therma-
rum.

Quo autem tempore cœperint thermæ Badenses, haud satis compertum habetur, rudera enim vetustissimæ arcis, in superiore montis parte collapsæ,
nul-

nullam
In temp
tz maior
infertur
M. AV
IMP.
PTIM
AVG.

Hinc
Therm
co Aur
Christi
tatem pe
inscripti
ses there
paret, è
gnobile
Est a
non vna
dissimæ
poris, à
simæ.

Print
cul à fo
nem, di
colle v

Thermarum. M. B.

nullam temporis notam præferunt. In templo vero vr̄bis ad ingressum portæ maioris, lateris sinistri, saxum parieti insertum, hac inscriptione cernitur.

M. AVRELIO ANTONINO CÆS.
IMP. DESTINATO IMP. L. SE-
PTIMI SEVERI PERTINACIS
AVG. FILIO. RESP. AQV.

Hinc nonnullis verisimile videtur, Thermas Badenses Marchicas, sub Marco Aurelio Antonino cœpisse, qui An. Christi 221. ad imperatoriam dignitatem peruenit: Cum tamen ex prædicta inscriptione appareat, iam tum Badenses thermas floruisse: Ut ut sit, satis apparet, thermas istas olim etiam non ignobiles fuisse.

Est autem thermarum Badensium Scaturigines. non vna, sed plures scaturigines, limpidissimæ quidem omnes eiudemque saporis, in calore vero actuali diuersissimæ.

Principalissima scaturigo, haud procul à foro in platea, qua ad Gryphonem, diuersorium itur, in medio quasi solle versus meridiem copiosissime ebul-

4 Descriptio

ebullit. Hæc scaturigo, muro vñdique est contacta, nisi quod caminum habet, emittendis vaporibus destinatum, qui & ipse tegulis aduersus decedentes pluuias & niues munitur.

Secunda.

Altera scaturigo in eadem via, iuxta prædictum Gryphonis diuersorium è loco obscuro in publicum erumpit, & culinæ, potissimumq; de plumandis vocalilibus & depilandis porcis consecrata est, quam ab viâ *Depilantem*, differentiæ gratia nominabimus.

Tertia.

Tertia, in ipso Gryphonis diuersorio ad manuum sinistram ingredientibus obuia habetur.

Quarta.

Quarta, infra fontem depilantem, ferme sub maiore porta Gryphonis, muro cincta erumpit & amplo canali in hospitium *Ungetnach* dictum, deducitur. Hinc ab ipso hospitio denominatur.

Quinta.

Quinta in eiusdem collis parte sublimiore à posteriori parte depilantis scaturiginis, ascendentibus obijcitur in loco obscurissimo, qui infernus indigenis vocatur: Hinc nobis scaturigo infernalis dicetur.

Sexta

Thermarum M B. 5

Sexta in diuersorio *Bngemach* dicto, Sexta
sub hypocausto *Aethyopis* scaturit.

Septima in quodam eiusdem diuerso- Septima.
forij angulo, iuxta hortum, versus ori-
entem promanat, quem locum incolæ
pinguem speluncam appellant, vnde
scaturigo pinguis cognominabitur.

Octaua, nona & decima, in hospitio Octaua,
Nona.
Decima.
cui à frigido fonte nomen inditum est,
scaturiunt, quarum prima & secunda
calidæ sunt, tertia valde angusta & tepi-
da, vnde forsan nomen huius diuersorij
ad frigidum fontem defluxit.

Vndecima & duodecima sub macel- Vndecimæ
Duodeci-
ma.
lo, in Crypta quadam oblonga, distin-
ctis canalibus & diuerso calore, occa-
sum versus erumpunt. Vna quæ aliarum
more calida est, supra Cryptæ fundum
ligneo canali vsque deducitur, dum
paulo ante effluxum in duo lapidea re-
ceptacula illabitur, vnde tandem in vi-
am publicam se exonerat. Hanc scatu-
riginem *Bitten* vocant, quasi eius in vi-
am publicam deriuatio precibus impe-
trata sit, vnde præcariam quoque voca-
bimus.

Altera est tepida, ligneo etiam cana-

B lii

li in proximum hospitium **Baldreich** dictum deducitur, vnde fons **Baldreichianus** dici potest.

Sunt igitur in vniuersum duodecim scaturigines: quarum quidē aliqua propter lenem & insensilem influxum, venæ potius scaturiginū nominandæ essent: Non enim omnis aquarum è terra exitus, scaturigo appellari debet.

Dubium

Enumeratis duodecim thermarum fontibus quæstio statim existit, an vt plures & diuersæ sunt scaturigines, sic etiam facultatibus sint differentes.

Dubii solutio.

In hac difficultate quæ non exigui est momenti, non sine ratione statuendum existimo, diuersas scaturigines, diuersas & differentes qualitates & virtutes non habere. Est enim idem mons, ex quo emergunt: vna omnium mater: vnus & idem omnium sapor, odor idem: vna & eadem omnium operatio: Eadem sunt mineralia, ijdem concreti lapides canalibus, & thermarum ductibus adhærentes, qui & ipsi inter se eiudem sunt caloris & saporis. Quicquid deniq; per insolationem, euaporationem, ebullitionem, alembicationem seu destillationem
in fun-

Thermarum M.B. 7

in fundo relinquitur, vna est eademque
maña, nec odore nec sapore, nec vlla alia
re differens.

At regeritur, cum non vnus & idem
sit omnium prædictorum fontium ca-
lor, necessum est, non in omnibus eas-
dem esse vires. Constat enim fontem
sub macello scaturientem & in Baldrei-
chianum hospitium deductum, parum
vltra teporem assurgere: quin angustū
etiam in hospicio frigidi fontis exan-
tem, moderate calidum esse: Reliquos
vero omnes tactu quidem intolerabi-
les, non tamen depilare, quemadmo-
dum fons iuxta Gryphonem feruentis-
simus, quem *depilantē* vocauimus. Huic
instantiꝯ respondetur, rebus calidis, du-
plicem calorem inesse posse actualem
scilicet & potentialem. Actualis calor
quin in dictis fontibus magnopere dif-
ferat, negari nequit, nisi sensum tactus
negare velis: Sed inde tamen virium
dissimilitudinem minus recte inferri
asserimus.

Magis enim respiciendum, quid calor
alicuius rei potentialis quam actualis
præstet, quorum ille fixus est, hic cito

euanescent. Vinum Rhenense igne licet calefactum, minus tamen vino graeco calefacit, quamlibet ipso actu frigidum sumatur. Cum igitur in thermis potius ad potentialem quam actualementem calorem, utpote quem nemo citra corporis sui destructionem ferre possit, respiciamus, nulla hic virium inaequalitas metuenda. Quatum enim caloris, thermis tepidis, in longo itinere & terrae anfractibus iam decessit, tantum thermis ex feruenti scaturigine deriuatis, in balnei cellulis euaporare & decedere permittimus.

Causa diuersi caloris actualis.

De causa vero diuersitatis in calore actuali, diuersas vulgi opiniones ferrentio. Sunt enim qui putent aquis tepidis, communem aquam frigidam in transitu commisceri.

Alij vero medicorum quorundam persuasionibus adducti opinantur non omnes mineras tepidis aquis inesse, que feruentibus aquis insunt. Sed vtramque opinionem erroneam esse, praeter similem & eundem saporem & operationem, vel hoc manifestissime conuincit, quod vna mensura tepidae aquae destillata

data
nerat
mus
rei pe
perit
calor
turig
(non
rigo
long
quib
sumi
mitti
quod
stui
ende
aqua
nica
mine
alijs
Pe
qua
reliq
ctual
quam
nem
mum

Thermarum. M.B. 9

lata vel cocta, nec plus nec minus minerarum in fundo, quam feruentissimus fons depilatorius, relinquit: cuius rei probationem plures alij mecum experti sunt. Vera igitur inæqualitatis in calore actuali causa est, quod tepidæ scaturigines non sunt veræ scaturigines (non enim omnis aquæ exitus est scaturigo, vt supra dixi) sed venæ potius per longiores terræ circuitus exporrectæ, in quibus propter longum & anfractuosum iter, actualis calor aliquantum remittit. Ex quo fabulosum est, quod de quodam caupone Baldreichiano quæstui dedito multi nugantur, quasi fodiendo & prædictum fontem dilatando, aquæ frigidæ affluxum attraxerit. Si enim res ita se haberet, tunc nec sapor nec minera post distillationem eadem cum alijs appareret.

Præterea si tepidæ aquæ, frigidæ aquæ affluxum paterentur, sequeretur reliquos etiam fontes qui in calore actuali *Depilanti* non sunt æquales, aliquam saltem frigidæ aquæ admixtionem habere, quod tamen est falsissimum.

B 3

Con.

Therma-
rum Badē-
sium vera
facultas.

Constituto igitur omnes thermarum Badēsium fontes vnius & eiusdem esse facultatis, secundo loco inuestigandum restat, quænam sit ista facultas.

Oribasius thermarum facultates difficulter inuestigare posse, memoriæ prodidit: Eandem difficultatem cernens Paracelsus, per effecta de thermarum viribus & natura iudicandum censuit. Quemadmodum enim impossibile est, autore Paracelso, de arboribus iudicare nisi fructus gustentur & probentur: Sic de thermarum viribus iudicium fieri nequit, nisi effecta & operationes diligenter prius obseruaueris.

Attamen cum duo sint instrumenta, quorum beneficio in cognitionem rerum omnium naturalium deuenitur. Ratio nimirum & Experientia, horum utique ductu thermarum vires explorare conabimur.

Experiemur autem, vinum, aquam, omnesque alios liquores, quibus aliquid admiscetur, nec saporem nec odorem, nec naturalem proprietatem seruare, sed rerum admixtarum seu infusarum naturam assumere: Hinc proin-
dubj

Thermarum M.B. II

indubitato statuendum, thermas nec communem aliarum aquarum saporem nec proprietatem seruantes, aliarum rerum, quæ in ipsis quasi immersæ & infusæ reperiuntur, vim & naturam imitari atque assumere. Quæ autem illæ ipsæ res thermis infusæ & commixtæ sint, non est vel inuentu vel dictu facile.

Inusitatum thermarum calorē quod attinet variæ fuerunt philosophantium sententiæ, quæ in eo tamen conueniunt omnes, thermas ab aliquo bitumine vel sulphure vel alia re ad conseruandum incendium idonea, in terræ cauernis accensa, calefieri. Eamque sane sententiam oculorum sensus confirmat. Videmus enim Neapolitanos vel potius Puteolanos montes sulphure prægnantes, dies noctesque ardere, flammam & fumum euomere, diuersisque in locis aquam feruentem sulphuream effundere. Videmus quin etiam ipsis aquarum ductibus interdum sal, interdum alumen vel gypsum, vel calicis aliquid adhærescere: quæ res non obscuro testimonio est, huiusmodi mineras in montium recessu, vbi liquidæ adhuc

B 4 sunt

sunt, cum aquis istis commisceri viresque suas aquis imprimere.

Sin vero aquæ ductibus nihil adhæret, nec terra ex qua erumpit, aliquam mineram suppeditat, quæ in rei investigationem nos deducere possit: Medici ipsam aquam per insolationem, ebullitionem, alembicationem seu distillationem vel alios etiam probationis modos explorare consueuerunt. Vnde ut ad Badenses thermas, à quibus deflexit sermo, se referat, reperire est in canalibus vetustioribus densos & durissimos lapides, lateribus adhærentes, certis laminis & duobus coloribus distinctos. Ea enim parte qua canalibus adhærent, sunt nigricantes vel grysei, exteriori vero flavescentes: fractu contumaces, & linguæ si admoueas, adhærentes instar boli, qui & lapidis calcarij aliquid referunt, & saporem habent falsum atque linguam condensant.

Thermæ autem ipse cutem corrugant & constringunt, vnde aluminis cōiecturam potissimam capere possumus. Quin imo vbi cunq; rimula aliqua in thermarum ductibus & canalibus ligneis

Thermarum. M. B. 13

gneis se se offert, ut aqua transsudare possit, ibidem sal purissimum concretum inuenitur. Hinc capellæ salis auidæ non solum dictos canales, sed ædificiorum etiam parietes thermarum æqua madentes, tanta auiditate lambunt, ut vix plagis abigi inde possint. De sale igitur tantum abest ut dubitemus, ut certo potius statuamus, sal potissimum thermarum Badensium mineram esse.

Porro dicti lapides canalibus adherentes, præter manifestam adstrictionem linguæ & cuti communicantes, si in grossum puluerem redigantur, & supra prunas ponantur, primum crepitant & dissiluunt, mox fumum & odorem sulphureum manifeste exhibent. Hinc de lapidibus istis sic statuo, esse concretionem ex tenuissimis & quasi insensibilibus aluminis, salis, calcarij lapidis & sulphuris ramentis factam. Nec vero hæc mineras in pari quantitate thermis inesse facile dixerim. Sal enim & visu & sapore reliquas mineras longe superat: Proximum locum obtinet alumen, cuius rei non solum lingua & dentes stuporem inde nacti testimonium

prebent, sed oculorum etiam sensu corpuscula per lapides thermales scintillantia instar alumnis attestantur. Tertium in hac mineralium lapidum concretionem locum, Sulphur sibi vendicat, et tamen vapore potius & spiritu ipsis thermis, quam essentia sua ipsis lapidibus inesse deprehenditur. Quae de causa Paracelsum miror, qui contra manifestum sulphuris odorem & fumum in igne perceptibilem, sulphuris mineram Badensibus thermis detrahere, & tres thermas, Ferinas nimirum Cellenses & Badenses unquam lapidis calearii mineram habere, absque omni fundamento asseuerare ausus fuerit: Cum ex dimidia thermarum mensura, ultra duas salis & aluminis drachmas tam destillando quam ebulliendo collegerim. Nec vero Sulphuris minera ab homine sano negari potest: quanquam enim ea concretorum lapidum pars, quae nigricantis est coloris, nullum in igne odorem vel fumum sulphureum emittit, quae res me ipsum aliquamdiu, suspensum tenuit: altera tamen flauescens pars commixta, oculis & naribus perceptibilem

Thermarum M.B. 15

lem fumum & odorem in igne exspirat. Idem facit lutum, quod lapideis receptaculis sub macello in scaturigine precaria colligitur & resiccatur. Quod si eiusdem luti maior in alijs scaturiginibus copia suppeditaretur, ad vsum frequentem transferri posset. Desinat ergo Paracelsus Sulphuris mineram negare, quam nemo sanæ mentis negare potest. Lapidem autem calcarium quod attinet, visu & emplastica sua vi innotescit: Quin imo sum huius sententiæ lapides in canalibus adhærentes huius calcarij lapidis interuentu adeo compingi & glutinari, vt difficulter confringi possint.

Verum ad duas hoc in loco quæstiones respondendum, quarum prior est, unde sit illa lapidum thermalium nigrities: Altera, cur non in alijs etiam fontibus vel fontium receptaculis flauicoloris lutum reperiatur quemadmodum in fonte precario. Ad primam respondeo, cum nigrities sit in illa lapidis parte, quæ ligneo canali adhæret, & frustula ligni putrefacti in ista lapidis nigricantis parte reperiuntur, facilis est coniectura
nigras

Quæstiones duæ.

Responsio.

nigras lordes canalibus putrescentibus
adhærentes, cum appositione minera-
rum concrefcere nigrumque colorem
efficere. Ad alteram respondeo, fluxum
fontis precarij non esse velocem & ra-
pidum, ideoque limam subsidere posse:
in alijs vero fontibus vel propter velo-
citatem & rapiditatem fluxus limum
abripi, vel propter nimium feruorem in
lapidem concrefcere.

Badensium
ther-
marum
minera.

Concludo igitur, thermas nostras ex
copioso sale, multo alumine, sulphure
& aliqua lapidis calcarij parte constare.
Ex quo necessario consequitur, prædi-
ctas thermas omnium dictarum mine-
rarum naturam possidere. Ratione ita-
que salis, quod autore Ægineta multum
siccat & adstringit, abstergit resoluit &
dissipat, similes facultates ipsæ thermæ
obtinebunt. Eodemque modo propter
admixtionem aluminis, cui Discorides
præter manifestam adstringendi vim,
etiam calefaciendi facultatem annume-
rat, thermæ etiam calefaciendi vim ha-
bebunt. Sed maiorem tamen calefaci-
endi, discutiendi, emolliendi & matu-
randi vim à sulphuris minera posside-
bunt.

Thermarum M. B. 17

bunt: Quibus sulphuris facultatibus, Gal. 9. simp. vim ex alto attrahendi adscribit. Denique lapides calcarij admixtione, vim emplasticam & exsiccatoriam ad scæda & contumacia vlcera sananda vtilissimam assumunt.

Cæterum ex diuina hac minerarum Generales vires. salubrium commixtione non nisi præclaras operationes & effecta percipiunt, quicumq; legitimo & vero modo thermis vtuntur. Primum enim in genere quasi thermæ nostræ morbis à frigida quacunq; intemperie ortis præclare opitulantur, & catarrhis omnibusq; affectibus à superflua humiditate natis medentur. Hinc à podagricis doloribus infallibiliter præseruant, nisi quis luxuriose viuens, corporis sui modum nescire velit. Deinde articulos relaxatos & infirmos roborant & paralyticis atq; contractura laborantibus subueniunt, tumores discutunt & resoluunt. Ad hæc ventriculum & vterum à nimia humorum copia aggrauatum liberant & confirmant. Menstrua item suppressa prouocant, & immodice profluentia cohibent. Et vt multa paucis dicam, à

mo-

Thermarū
deductio
& hospitio-
rum com-
moditas.

molēsto albo vteri fluxa liberant: Stereo-
litate à frigida & humida intemperie
corrigunt: Omnis generis dolores leni-
unt: Vrinæ] incontinentiæ medentur:
Scabiē & vlcera curatu difficilia sanant,
aliasq; egritudines tollunt, quemadmo-
dū infra in speciali morborū enumera-
tione, non solū certis rationibus, sed et-
iam exemplis & historijs empirice cō-
probabimus. Sed hic antequā generalē
& particularem thermanū vsum aggre-
diar, rem non ingratham nec inuilem ijs
me facturum cōfido, si harum therman-
rum variam deductionem & hospitio-
rum balneorumq; cōmoditatem igno-
rantibus prius monstrauero, vt cuiusq;
loci & ordinis homines, pro arbitrio lo-
cum hospitij & balnei sibi commodum
eligere, nec tam amœnitatis, quam salu-
britatis corporisq; sui rationem melio-
rem habere possint. Hospitia enim quē-
admodum eleganti fabrica & structura,
sic etiam aëre magis minusue libero
& perflabili maxime deferunt. Præterea
ea est in quibusdam hospitij cellula-
rum structura vt ægris ex cubiculo vel
hypocausto directus in balnei cellu-
lam

Thermarum M.B. 19

lam aditus detur: id quod paralyticis & alijs difficulter incedentibus maximo est compendio, qui in alijs hospitij, vbi per gradus vel ascendendum vel descēdendum, magnopere molestantur.

In foro igitur primum occurrit Illu- Balneum principis.

strissimi Marchionis domus, quatuor balneorū cellulas amplas meridiē versus habet. Sita est hęc domus amœnissimo totius vrbis loco, prospectum habēs versus orientem, meridiem & occasum.

Aqua quę in hanc domum, quam priuilegiatam vulgo vocant, deriuatur, ex principali scaturigine p̄ tubulos ligneos deducitur. Quę autem aqua in hac domo abundat, nec in vsum vertitur, certo quodam canali in priuatam quandā domū Abelis Stimmeri deriuatur.

Ha- Balneum priuatum.

bet hęc domus præter deriuationem quam dixi, etiam ex principali scaturigine canalem. Duo isti canales in quodam receptaculo coeunt & balneorum cellulis vndecim aquam large supeditant. Est etiam ipsa domus septem hypocaustis adiunctis totidem cameris exornata & eos recipere solet, qui vel magnam hominum

fre-

frequentiam in alijs hospitijis auersantur, vel proprijs sumptibus victum coëmere & suo modo coquere cupiunt.

Zum Vn-
gemach.

Inter publica vero hospitia, si loci salubritatem, structuræ commoditatem, totiusque domus capacitatem spectes, sine dubio præcipuum est quod Ironica quadam ἀντιρράσις, Germanis Un-
gemach vocatur, quasi idoneis habitatio-
nibus destitutum. Est enim viginti sex hypocaustis & cœnaculis amœnissimis, præter cubicula, quæ vt plurimum hypocaustis decenti ordine sunt adiuncta, ad omnem necessitatem exornatum. Cellulas vero balneorum habet sexaginta, quarum viginti quatuor recta linea & ordine eleganti versus orientem exstructæ sunt, vt ægris ad balneorum cellulas ituris per gradus nec sit ascendendum nec descendendum. Reliquæ cellulæ partim in ipsa domus area, partim alijs locis commodis ædificatæ, omnes tamen asseribus & tabulis separatæ & distinctæ sunt. Thermæ in has sexaginta cellulas deductæ, partim expingui & propria harum ædium scaturigine, partim ex illa sub maiore Gryphonis porta proueniunt. Huis

Thermarum. M.B. 21

Huic hospitio proximum est, quod ^{Zum Sal-}
à Salmone nomen habet, eleganter et- ^{men.}
iam exstructum & quindecim hypo-
caustis cum adiunctis quindecim cubi-
culis exornatum: quibus annumeran-
tur decem camerae plebeis inferuentes.
Balneorum cellulas habet quinquagin-
ta octo, quarum quaedam in anteriore
domus area, quaedam in posteriore: nõ-
nullae integris tabulis, aliae ligneis can-
cellis sunt diuisae. Thermæ huius hospi-
tij, partim ex Æthiopis scaturigine, par-
tim ex principali, ligneis canalibus infe-
runtur.

In eadem platea habetur hospitium ^{Zum En-}
cuius insigne est angelus: angulum ^{gel.}
omnino nec ultra quatuor præbens ha-
bitationes: Cellulas vero balneorum
viginti, cancellis disclusas habes. Ther-
marum ortum ad scaturiginem Æthio-
pis refert.

Aliud è regione hospitium habetur ^{Zum Och-}
cuius signum est Taurus, versus orien- ^{sen.}
tem exstructum habitationes septem,
partim cameras partim hypocausta,
balneorum vero cellulas octodecim
C habet.

habet, Thermæ huius hospitij ex scaturigine infernali deducuntur.

Zur Sonn.

Hospitium solis angustum est & balnearum cellulas sedecim habet, in quas thermæ in priuata balnearum domo exsuperantes deducuntur.

Zum Balte-
reich.

Iuxta scaturiginē precariam, hospitium *Baldreich* situm esse, paulo ante diximus. Est hoc hospitium cōmodis habitationibus & balnearum cellulis bene exornatum: in loco tamen paulo obscuriore situm. Hypocausta habet tredecim, quibus cubicula totidē sunt adiuncta, & cameras vulgares non paucas. Vtitur autem tribus thermarum scaturiginibus in triginta balnearum cellulas deductis, habet enim thermarū ductum ex principali scaturigine, alterum aquæ tepidæ ex crypta sub macello, tertium ex calida scaturigine hospitij ad frigidum fontem dicti. Cellularum etiam nonnullæ duplicem habent canalem, quorum alter aquam calidam, alter tepidam suppeditat, pro balneantium voluntate.

Supra forum in recessu isto, vbi principalis est scaturigo, quatuor adhuc sunt hospitia. An-

Thermarum M.B. 23

Anterius ab hâsta donantium, hypo- Zum Spies-
causta habet sex præter alia cubicula,
Balneorum vero cellulas triginta qua-
tuor, in quas thermæ ex infernali scatu-
rigine, nec non quæ in Gryphone ab-
undant, deriuantur. Hypocausta & Ca-
meræ maiori ex parte meridiem respi-
ciunt.

Ex aduerso est hospitium frigidi fon- Zum küle
tis, quod vt supra dixi, triplici vtitur sca- brunnen.
turigine, duabus calidis & vna tepida,
vnde thermæ huius domus triginta du-
abus balneorum cellulis abundanter
sufficiunt, & etiam Baldreicho aliquid
suppeditant. Hypocausta quinque; præter
aliquot cameras elocanda habet.

Non procul hinc Rubri Leonis ho- Zum roten
spitium est, quod cum depilanti scatu- Levven.
rigini sit proximum, fortiores thermas
habere vulgo creditur, eoque fit, vt qui
calidi epatis sunt, has thermas fugere
oleant, cum tamen non ex hac vicina,
sed superiori scaturigine infernali, suas
deductas thermas habeat. Cellulas ha-
bet triginta duas, cubicula sex.

Reliquum est Gryphonis hospitium, zum Greif-
suius partes duæ sūt anterior à Grypho- vogel.

ne antiquitus denominata, posterior à Tubicine. Hanc posteriorem domum Serenissimus Palatinus Elector Otto Henricus exstrui curauit: Post duæ istæ partes coaluerunt & à Gryphone iam denominantur Hypocausta, in vtraque domo sunt viginti duo: Balneorum cellulæ septuaginta duæ, quarum viginti duæ integris asseribus, reliquæ cancellis sunt distinctæ, quibus omnibus sufficit scaturigo, quam in ipsa domo provenire diximus: Insuper communicat nonnihil aquæ, hospitio ad hastam.

Sunt igitur præter domum Illustrissimi principis & alteram priuatam de qua diximus, publica hospitia decem, balneorum cellulæ trecentæ octuaginta nouem.

Arm bad.
Surgerbad.

Supersunt adhuc duò amplissima thermarum castra ad forum sita, quorum anterius Pauperibus, posterius civibus consecratum est, vtrumque vero ex principali scaturigine aquam sumit.

Visuntur etiam balnea duo seu stufa potius, lauandis & sacrificandis destinata, quæ tamen in ipsa thermarum ex principali scaturigine, affluxu non carent

rent

Thermarum M. B. 25

rent; Superiorem domum priuilegia-
tam vocant, alteram inferiorem. Ex ea-
dem denique scaturigine canalis extra
urbem, in domum leproso ū deducitur.
Ex hospitio quoque *Bngemach* vocato,
canalis extra urbem in Xenodochium
deriuatur: adeoque maxima est, singu-
lari Dei gratia, Badensium thermarum
abundantia, quarum vsum nunc con-
siderabimus.

Freybade.
Vnderbaat.

PARS SECVNDA.

De generali thermarum vsu pro balneo.

CVM in particularium morborum
curatione per vsum thermarum
suscipienda, multa sæpe repetenda oc-
currant, quæ satius est generaliter & se-
mel exponere, non ingratum fore arbi-
tror, generalem thermarum vsum, ad
vitandam ingratham repetitionem præ-
mittere.

In generali vero thermarum vsu re-
ste instituendo, primum ipsi morbi ge-
neraliter, deinde anni tempus, tertio

In generali
thermarū
vsu quæ cō-
sideranda.

C 3 corpo-

corporis, quarto ætatis, quinto sexus
thermas ingredientis conditio confi-
deranda.

v.
Morbi.

Oribas. lib. 10. c. 3. balnea sponte na-
scētia non acutis, sed diuturnis & chro-
nicis morbis conuenire, memoriæ pro-
didit.

z.
Anni tem-
pus.

Tempus anni ab omnibus commo-
dissimum censeatur æstatis: proximū ab
æstate est tempus vernale: tertium au-
tumnale sibi vendicat. Hyemali vero
tempore licet thermæ Badenſes per in-
tegrum annum, saporem eundem & ca-
lorem seruent, nec dulcium aquarū vel
pluuiarum affluxu, vllō tempore cor-
rumpantur: ad balneum tamen, propter
aliquot causas, nisi quis in cubiculum
importare velit, minus idoneę cense-
tur. Primum quia & molestum & peri-
culosum est denudatum, corpus in cali-
das aquas immergere, deinde adhuc hu-
midum externo aëri vicissim exponere.
Secundo quia partes corporis superio-
res quæ immergi non possunt, frigori,
reliquæ calori obijciuntur. Denique
quia thermę hyberno tempore propter
incumbentem aërem frigidum, densis-
simos

Thermarum M.B. 27

simos vapores capiti aduersantes emittunt. Nec tamen deerunt qui mense decembri in cellulis iuxta scaturiginem Gryphonis extractis, felici successu balnearunt. Inter alios fuit Scotus, quā ab Hispanis captum, & chorda misere distractum & lacerū quasi frigidissimus carcer diu detinuerat, vt membrorum ferme omnium quasi sensu & motu priuatus esset: is media hyeme perfecte restitutus discessit. Obijciat hic aliquis, cū aquæ subterraneæ hyberno tempore nec euaporare possint, nec à serpentibus alijsque virulētis vermibus sint immunnes, periculosum vel certe inutile erit thermas hyberno tempore vsurpare.

Dubium.

Respondeo paucis, vt vt hæc omnia in aquis frigidis veritatē habeant, thermas tamen ratione feruoris satis euaporare, nec virulentarum bestiarum accessum ferre, quod vaporem sulphureum fugiant.

Solutio.

Iam vero corporis balneum ingredientis ea oportet sit conditio, vt vires nō plane sint dissolutæ, sed quæ infessionem, vt sic loquar, ferre, & molestiæ aliquid sustinere possint. Aluū etiā adstri-

Corpus

etiam habentes vel intermittant thermas vel per idonea pharmaca quotidianam eius curam habeant.

4.
Ætas.

Ætatem quod attinet, cum minores decennio neque assumendis pharmacis, neque sectioni venæ sint idonei, thermas minus ferre poterunt. Ad hæc tenellam etiam ætatem singulis diebus in balneum deducere, nihil aliud esset quam mollia & tenera corpora elixare variisque morbis exponere. Itali etiam ab usu thermarum senes excludere videntur, quos tamen propter caloris penuriam & humoris excrementicij copiam præ reliquis ad thermas relegandos esse existimo.

5.
Sexus.

Ad Sexum venio, quem clarissimus Fuchsius considerans, thermas Badenses foeminis quasi consecrauit. Hinc Vdalricus Romlerus Augustanorum celebris Medicus, quem honoris & amoris ergo nomino, singulis annis foeminas, thermarum Badensium usu, à gravissimis affectibus liberat. Cur autem foeminis potissimum conferant, in causa est, quod foeminae, præsertim delicatulae nullisque laboribus assuetæ, excremen-

Thermarum M B. 29

ticiās humiditates accumulānt, quas thermarum calefacientium & exsiccantium vsus, post præmissas generales euacuationes, consumere frigidamque corporis intemperiem corrigere potest.

Cæterum cum virium facta sit mentio, nō immerito quæritur, an qui morbis diuturnis consumpti sunt & extenuati (quales vt plurimum sunt qui post colicam facti sunt paralytici, quorum magnus numerus ad thermas confluere solet) ad thermas magis extenuantes, recte mittantur.

Quæstio.

Respondeo, absque viribus corporis nulla medicamenta, ne dum thermas prodesse: viribus vero non plane deficientibus, magis ad dolorem vel paralytin vel simile quid, quam ad maciem respiciendum esse: quamuis etiam macies, impuro frigidoque existente ventriculo, corrigi vix possit, nisi ventriculo aliisque visceribus concoctioni destinatis succurratur, quod ipsum per thermas fieri poterit.

Responsio.

Propter Oribasij etiam textum allegatum quæstio mouetur, cum omnes Medici per auctos morbos intelligant

Alia quæstio.

C 5 cali-

calidos, an etiam calidæ constitutionis homines ad thermas sint idonei.

Solutio.

Huic quæstioni cum prius satisfaciendum, cum intelligam Badenses thermas, propter insignem, ut loquuntur calorem, multis suspectas esse, ut vel epar vel calidos renes habentes, has thermas magno errore fugiant.

Sciendum igitur duplicem esse thermarum calorem, actuale & potentialem. Cum vero actualis thermarum calor, qui certe vehemens est, decem horarum spacio in balnearum cellulis, ad temperatissimum gradum reducatur, à nemine sanæ mentis eum formidari existimo. Potentialem quæ attinet, qui in rebus singulis maxime in considerationem venit, si thermarum saporem examines & singularum minerarum naturam & proprietatem spectes, modum denique mixtionis & compositionis consideres, utpote in quo ad unam falis aliarumque minerarum drachmam, ducentæ, drachmæ aquarum concurrant, vehemens calor nulla ratione constitui potest. Concesso tamen vehementem quoque esse potentialem calorem, an igitur

tur

Thermarum M.B. 31

tur omnibus calidæ constitutionis hominibus frigida vel humida ventriculi vel vteri, cerebri vel externorum articularum intemperie laborantibus, thermæ indifferenter fugiendæ? haud equidem opinor: semper enim magis ad affectum qui vrget, quàm ad constitutionem respiciendum, & curatio præsentium malorum præseruationi futurorum longe præferenda.

Quare morborum diligenti ratione habita, consideratisq; anni temporibus, corporum dispositione, ætate deniq; & sexu, ante thermarum usum purgantia medicameta & venæ sectio pro ratione indicationum instituenda. Periculosum enim est plena & impura corpora, absq; generali & idonea euacuatione ad thermas deducere: obseruatione scilicet edoctus, corpora non purgata, tumentibus cruribus diffusis vndiq; & eliquatis humoribus, laboriose excoriari.

Postquam autem eger ad thermas peruenit, non confestim ab itinere, sed resumptis viribus insidebit, primumq; dabit operam, vt balnei cellula singulis vespertinis temporibus scopis vndiq; extergatur & repurgetur: deinde vt ad mediæ tate ferme recentium thermarum affluxu repleatur, quas obturato epistomio foribusq; clausis, per noctem stare permittat, vt summo actualis caloris gradu deposito, sequenti mane recentium thermarum affluxu ad iustam tolerantiam & insensationem contemperari possint.

Ordo balneandi.

Tertio post frictiones, inambulationes

nes aluique excretionem sequenti luce,
 supra ventriculi regionem prima vice
 insidebit: neque enim illorum senten-
 tiam approbare queo, qui ægros vix su-
 pra nates prima vice insidere iubent.
 cum ventriculus supraeminens enerue-
 tur omnisq; appetitus destruat. Bal-
 neandum autem ab octaua vsq; ad no-
 nam, vel si vires sint infirmæ, per horam
 dimidiam. Post egressum ex balneo,
 æger quidem pelliceo aut alia idonea
 veste, corpus linteolis siccatum tegeat,
 & in lectum se recipiet, vbi quiescat: vel
 si natura eo inclinēt, ad sudandum se
 componet. Famulus vero obice è fun-
 do balnei extracto, mediam therma-
 rum partem effluere permittet, vt ad
 alteram infessionem quæ fit à meridie,
 aperto epistomio, tantum recentium
 thermarum influat, quantum æger ad
 tolerantiam & prædictam profundita-
 tem requirit.

A meridie facta ciborum concoctio-
 ne, iterum per horam vnā vel dimidi-
 am insidendum: post egressum etiam
 quiescendum in lecto, vel si sudor vrge-
 at, sudandum.

Inte-

Thermarum. M. B. 33

Interim in balneo neque dormiendum neque comedendum vel bibendum, nec intensiori voce clamandum vel cantandum. Concessum tamen infirmioribus, vt confectiones suas & confortantia medicamenta, etiam in ipsis thermis assumant. Ex ventriculo etiam vertiginem patientibus, vel animo deficientibus, licitum est iusculum aliquod vel maluatici pauxillum bibere.

Caput ab externo aere matutino potissimum, moderate muniendum.

Altero mane immorabitur æger in balneo per horam vnam & dimidiam: Idemque faciet à meridie, singulis in sessionibus per horam mediam vsque ascendens, dum ad quinque vel sex ad summum horas tota die infumendas deuentum sit: Quanquam hominum vulgus, magno suo dispendio, horas decem se immergere solet.

Ceterum summus iste balneandi terminus vel mora, pro cuiusque conditione, tolerantia aliisque circumstantijs, aliquot diebus continetur. Deinde quemadmodum horæ balneandi increuerunt, sic etiam oportet, decrescant &

im.

imminuantur, donec ad duas iterum horas per diem: In vniuersum vero quam diu vtemur thermis ad 70. 80 90. vel 100 horas, ad summum sit peruentum. Semper tamen præstat, non tam iuxta præscriptas horas, quam morborum, corporis & virium respectum, balneo vacare, secus qui faciunt, sibi que vim inferunt vt præscriptas horas rigide obseruent, in grauissima quæque symptomata incidunt.

Solet porro vulgus hominum caloris quoque gradum indies augere sicut incrementum horarum, vt tandem quasi elixentur. Qua in parte mediocritas obseruanda, meoque iudicio sufficit, si paulo ante exitum actualis thermarum calor intantum augeatur, quantum ad sudoris liberio rem prouocationem requiritur.

Victus ratio,

Instituto balneandi ordine, non minori studio idonea victus ratio instituenda. Quicumque enim bonam victus rationem tenere nequit, is omni medicina, Galeno teste, frustra vtitur.

Toto igitur cælo errant qui ad thermas confugiunt, vt dies noctesq; balneando

Thermarum M.B. 35

ando consumant, nulla victus ratione
obseruata. Quin imo vt sumptibus par-
cant balneique pretium persoluant,
crudelis fructibus & frigida aquæ potu
nonnullos se sustentare videas: perinde
ac si tantus error in victu committi non
possit, quem thermarum vsus corrigere
nesciat.

Vade mirum non est magnum egro-
rum numerum absq; fructu, interdum
etiam grauiori corporis valetudine, dis-
cedere. Studendum igitur vt non solum
cibi boni succi facilesque digestionis
assumantur, sed horæ etiam certæ pran-
dendi & cænandi accurate obseruentur,
ne ægri balneorum ordinem intertur-
bare, vel pleno adhuc ventriculo, bal-
neum ingredi cogantur.

Optandum etiam ne caupones quæ-
stui inhiantes, plures recipiant, quam
p̄ honeste & destinata hora laute exci-
pere atque tractare possint. Deinde vt
salphas, pectines & plateffas similesq; pi-
sces & carnes sale & fumo conditas &
induratas, ad fossiores & baiulos relegent
uisque ægris de optimis alimentis dili-
genter & fideliter prospiciant, quæ
qui-

quidem Dei gratia toto isto tractu non defunt, & si quid deesset, secundo Rheni flumine ex vicina Alsatia importari posset. Abundat autem totus Badensium tractus optimis vitulis, gallinis earumque pullis, caponibus varijsque aviculis sylvestribus. Omnis etiam generis pisces copiose aduehuntur, Salmones, Trutæ, Fundali, Cancri, & quicquid denique in usum agrorum requiritur.

Quin etiam omnis generis salubria vina alba & rubra, Rhenensia, Eibergica, & quæ à valle Simiarum pedeq; Anserino cognominantur, copiose habentur. Quæ fortia vina ferre nequeunt, ijs facultas miscendi cum acidis fontibus non deest.

De potu
Therमारु

Questio.

Cæterum vt ad generalem thermarum usum redeam, cum thermæ in Italia non solum pro balneo, sed pro potu etiam, Strabonis testimonio, antiquitus usurpatæ fuerint hodieque bibantur: Et Vitruuius lib. 8. cap. 3. fontis aluminosi mentionem faciat, quam ægri pro potu hauserint: non absque causa quaeritur, an Badenses etiam thermæ pro potu

Thermarum M. B. 37

Responsio.

potu medicinali vsurpari debeant. Respondeo : cum Badensis vrbs propter thermas Baden dicta sit, verisimile est, has thermas solius balnei vsu antiquitus præbuisse, vel certe rarissime pro potu vsurpatas fuisse. At vero cum thermæ nostræ ex noxiæ alicuius mineræ admixtione non constent, nec in loco insalubri sed saluberrimo scaturiant, non sine utilitate bibuntur. Notandum tamen, thermas non ijs omnibus pro potu conferre, quibus pro balneo conferunt.

Ratio enim & quotidiana experientia docent, balneum thermarum nostratum calculosis pro fomento utilissimum, pro potu vero noxa non carere. In genere igitur statuendum thermas Badenses bibi posse, vbicunque vel adstringendum vel calefaciendum, utpote in profluvio vteri, fluore albo, urinæ incontinentia, ventriculi impuritate & frigiditate, in colicis doloribus alijsque similibus affectibus.

In potu vero thermarum generaliter instituendo ad modum & quantitatem respiciendum.

D Modus

In potu
Thermarum
que consi-
deranda.

Modus bibendi thermas duplex esse potest: vel enim bibuntur absq; balneo, vel cum balneo. Sed cum absq; balneo rarissime bibantur, videndum quomodo vna cum balneo vtiliter bibi possint. Res autem ita habet. Quando æger alicui dictorum affectuum obnoxius, per dies octo balneauit, iamq; & odorem & iniectionem ferre didicit, matutino quidem tempore, hora dimidia ante exitum haustum ex ipso canali excipiat & stare permittat, donec deposito feruore bibi possit, deinde in lectum delatus ad sudorem haud se componat, sed absq; somno paulisper quiescat, post inambulet, vt per motum aqua hausta facilius reddatur per aluum. Si substiterit ventremq; tumidum reddiderit, iniectione clystere retrahenda. Fallopius in tali casu commendat pilulas, ex. *ij. Mass. Aggreg. & q. ij. Elaterij.* Altera die potio eodem tempore repetatur: ac si ne tunc quidem sua sponte per aluum reddatur, remedijs prouocetur.

Tertiam deniq; diei haustus si absque molestia & tormine aluo reddatur, progrediendum ad dies octo vel decem. Si substiterit & molestias excitauerit, potus

Thermarum M.B. 39

us thermarum omnino intermittatur. Idem etiam intermittendus si exco-
ratio appareat, ne motus naturæ impedi-
atur.

At inquis, si thermæ vi adstringente,
sunt præditæ, quomodo aluum moue-
bunt? Respondeo: ratione sulphuris &
salis possunt ventriculi & intestinorum
sordes abluere & detergere: ratione ve-
ro alumini, adstrictionem post se re-
linquunt. Quin imo cum multa extent
simplicia quæ contrarias operationes
præstant, cur huic medicinæ ineffabili
Dei optimi sapientia ordinatæ & com-
positæ, easdem denegemus?

Porro quantitas bibendi non potest
omnibus ægris vna & eadem præscribi:
sufficiunt tamen prima vice sex vel octo
vaciæ, secunda vice decem, tertia duo-
decim, & sic ulterius, donec ad liberam
vnam & dimidiam peruētum sit. Quan-
titas hæc vt creuit, sic deinde decrescere
vicissim debet.

Verum enimvero cum præter ther-
marum potum etiam acidulæ Grysba-
chenses ad vsum ægrorum Badenam
perferantur, aliquid de illarum vfu,

Questio. 7
Resp.

Acidulg.

D 2 quæ.

quantum instituti ratio permittit breuiter dicendum.

Distant fontes acidi Grysbachenses quinque miliaria Badenis, eoque satis copiose importari solent. Sunt autem aliquot in ista valle fontes acidi, quorum inferior à templo D. Petro consecrato denominatur, qui Badenam ternis vel etiam alternis diebus infertur, quia vicinior est & acidior itinerisque moram sustinere potest.

Superior vero, licet in ipso loco ad bibendum suauior & salubrior iudicetur. Badenam tamen delatus minorem retinet aciditatem & efficaciam.

Ægri igitur qui ratione primarij morbi thermis vtuntur, si vel calidioris sint epatis, vel in appetentem habeant ventriculum, vel renes calculo obstructos, vna acidulas hunc in modum bibant. Si finitis balneandi horis in lecto quieuerint ægri, haustum acidularum sumant, ori tamen vrceum non admo-ueant, sed quinque vel sex vncias in poculum effundant statimque ebibant. Vrceo quippe ori admoto, quod residuum est, facile corrumpitur viresque
exspi-

Thermarum.M.B. 41

expirant. Deinde vrceum non in camera sed cella vinaria reponant orificio probe munito. Dent etiam operam vt nocturno tempore acidulæ aduehantur, ne calore solis spiritus euaporent. Post sumptas acidulas, si renum calculo obnixius sit æger, hac illac inambulet vsque ad tempus prandij, vt, quod haustum est, ad renes magis deducatur. Sin ventriculum habeat inappetentem, vel epas plus iusto calidum, ista inambulatio necessaria non est: quiescente enim ægro, acidulæ diuturniorem moram in istis visceribus trahunt, eaque magis roborant. Studendum tamen ne vel nimia quiete plane subsistant, & distensiones ventris excitent: in quo casu vel mouédum corpus, vel moricelli sequentes assumendi.

R. Coriandr. præp. 3 ij.

Macis

Cinam. grosso modo incis: an. 3j.

Ol: Stii. Anis.

Fœnic. an. g. ij.

Sach. g. s. dissol: in aq. flor: Acacia, stant moricelli.

Post balneum meridianum, simili modo

D 3

modo

modo eadem acidularum quantitas bibenda, vnciatim singulis diebus ascendendo vsq; ad liberam: quæ mensura pro necessitate per aliquot dies cōtinuanda, donec æger melius habeat: Deinde vt quantitas fuit adaucta, sic vicissim imminuenda. Qui vero acidulas ad ipsam scaturiginem bibunt, maiorem quantitatem assumunt. Hoc autem loco vbi corpora commode exerceri non possunt, & primario balneum vsurpatur, prædicta quantitas & exercitatio mediocris sufficiunt.

Pro ordinario interim potu ad pastum, acidulæ, si medicamenti vim habere debent, minime concedendæ. Quod si tamen immensa sitis ægros vexet, concessum est vinum acidulis dilutum bibere. Sin per se in pastu bibantur, multiplices obstructions pariunt. Nec moueri me patior quod homines ad dictos similesq; fontes habitantes pro potu ordinario ijs vtantur: in consuetis enim minor fit læsio, nec illis acidula propter nimiam naturæ familiaritatem pro medicina, sed nutrimento esse solent. Hæc de acidulis ad thermarum vsum nunc redeundum. Præ

Thermarum M.B. 43

Præter balneum igitur & potum
thermarum etiam pro Stillicidio in cer-
tis casibus magna cum vtilitate vsur-
pantur, ita vt thermæ idoneo aliquo va-
se vel tina epistomium habente excipi-
antur & trium, quatuor vel quinque pe-
dum altitudine reponantur, apertoque
epistomio supra caput vel alias corporis
partes humorum copia & affluxu occu-
pata paulatim instillare permittantur.
Hic vtendi modus quemadmodum in
Italia est frequentissimus, sic in consu-
mendis Germanorum catarrhis ex in-
temperantia natis, præmissis idoneis e-
uacuationibus, soli balneo longissime
præferendus. Huiusmodi stillicidium
vel in balneo, vel absq; balneo vsurpa-
ri potest. In balneo, vt æger in balneo
sedens, caput vel humerum vel aliam
quamcunque partem humorum copia
vel flatibus obsessam, stillicidio subiici-
at: vel sine balneo illabentem aquam
supra partem affectam commode exci-
piat: Huiusmodi illapsus altius pene-
trat, magis siccat & reliquis interiori-
bus visceribus calida intemperie labo-
rantibus parcat.

Stillicidiū
thermarū.

Stillicidij
vis.

D 4

Stilli-

Stillicidio etiam non minus quam balneo bis singulis diebus, à paucis horis incipiendo, & ad plures progrediendo iterumque remittendo, vtendum erit.

Laconicū,

Alium quoque thermarum Baden-
sium vsum excogitavit clarissimus Bau-
hinus Bollenfium aquarum scriptor ce-
lebris, in præfato Bollenfium aquarum
libro innuens, Badenfium thermarum
eam esse commoditatem, vt pro laconi-
co etiam vsurpari possint. Cum vero la-
conicum sit locus subterraneus, in quo
calidus vapor naturaliter erumpens in-
gredientes large sudare faciat, non equi-
dem video, vbi huiusmodi locus detur.
Circa principalem equidem scaturigi-
nem calido vapore abundantem tutum
non est fodiendo locum laconico ido-
neum inuestigare, læsis enim therma-
rum venis, thermæ distraherentur, nec
tot balneorum cellulis amplius suffice-
rent. Exiguo quidem sumptu facilique
labore aliquot concamerationes circa
prædictam scaturiginem, quæ vndique
est conclusa, extrui & vapor per certa
foramina in dictas concamerationes ad
eliciendum sudorem, deduci posset.

Cura

Thermarum. M. B. 45

Cum vero antiqui scaturiginem, forsitan propter hominum malitiam, ne iniuriæ inferendæ locus detur, contactam esse voluerint, perforatio ista locum non habebit.

Est sane in Gryphonis hospitio scaturigo ex saxo erumpens, quæ adiunctam ibi stufam calido vapore replet, ut pro laconico inseruire possit.

Cum vero defluens sudor aliquot balnearum cellulas corrumpat, nec hic laconici exstruendi commoditatem reperio. Crypta denique sub macello ad usum laconici opportunissima esset, nisi & hic sudor defluens scaturiginem precariam foras deductam inquinaret. Ut ut autem sit propter singulares operationes huiusmodi laconicum exoptandum esset, ut & ista accessione thermæ nostræ magis magisque celebrentur, & hominum saluti pluribus modis prospiciatur.

Ultimus thermarum usus in luto consistit, quod iæst ar cataplasmatum, tumoribus flatulentis & œdematosi feliciter applicatur: Cum vero Badenses thermarum luti suppeditent, ut absque bal-

Lutum,

neo nulla utilitas inde sperari possit, de
 usu illius hoc tantum subijciendum,
 quod lutum in crypta sub macello col-
 lectum (ibi enim maiori copia inueni-
 tur) nocturno tempore supra crura &
 brachia affecta vsurpari possit.

PARS TERTIA.

De particularium morbo-
 rum per thermas cura-
 tione.

De Catarrhis.

Quamuis Badenses thermæ singu-
 lari facultate calefaciendi & exic-
 candi præditæ sint, adeoque catarrhoso
 capiti præcipue mederi debeant, paucos
 tamen solo balneo restitutos, & à ca-
 tarrhis liberatos obseruari. Nec sane
 mirum: non enim pars affecta sed sana
 balnei fit particeps. Fumos autem &
 vapores quod attinet, qui ascendendo
 caput feriunt & sudorem aliquem pro-
 uocant, minime sufficiunt. Quicunque
 igitur catarrhosi radicem mali reuul-
 sam

Thermarum M.B. 47

sam cupiunt, post generales corporis e-
uacuationes, non solum balneo sed stil-
licidio quoq; vel quotidiana capitis per
thermas lotionem uti debent. Hunc in
modum curata fuit nobilissima matro-
na à VValbron, quæ post colicam & pa-
ralysin ex catarrhoso capite non solum
vertiginem sed tam grauem etiam auri-
um sonitum patiebatur audiendiq; dif-
ficultatem, ut omnium campanarum
sonum, equorum hinnitum, hominum
susurrationses variosque cantus & con-
centus musicos se audire putaret. Hæc
cum aliquam diu solo balneo absq; fru-
ctu vsa esset, tandem caput quotidie la-
uando insigniter fuit adiuta, ut mole-
stissimi sonitus falsique cantus remitte-
rent.

Eundem fructum ex stillicidio per-
cepit dominus Zacharias Etzelius VVir-
tembergicus, qui præter aurium soni-
tum difficilime audiebat.

Circa usum vero stillicidij obseruan-
dum, non protrahenda esse stillicidia
ad dies vel horas balneo destinatas, sed
ad pauciores vel etiam plures pro af-
fectuum contumacia. Deinde ca-
uca-

endum ne caput calida intemperie laborans, stillicidio subijciatur.

De vertigine.

Vertiginosis thermæ rarissime conferunt, forsan quia aquarum fluctuatio & commotio vertiginosorum oculis molesta est & aduersa. Hic igitur Oribasij præceptum valere debet, qui cap. 3. lib. 10. inquit, quiete balneandum esse absque commotione aquæ. Hinc prospiciendum ut illabentis & obstrepentis aquæ influxus per convenientem tabulum vel fistulam intercipatur, ne strepitus vel commotio excitetur. Quinimo totam aquarum superficiem tabulis contegere soleo, ut æger solo extante exertoque capite aquæ commotionem intueri nequeat. Hic balneandi modus bene aliquando contulit Fegerinæ, virgini Norimbergensi in hospitio Bngemachy cum alter thermarum vesum continuare haud posset.

De Epilepsia.

Vertigini vicina est Epilepsia, quæ si ex consensu uteri male affecti

gene

Thermarum M. B. 49

generatur, thermarum Badensium vsu aliquando curatur: Sublata enim causa tollitur effectus. Sæpe tamen Epilepsia ex consensu vteri, diuturnitate in essentialem cerebri affectum degenerat, nec thermis curationem admittit. Hinc factum suspicor quod antiquæ nobilitatis fœmina à clarissimis Medicis Petro Hollando & Roderigo de Castro, Portugalsi, ex Holsatia, frustra ad has thermas missa fuit: Erat lectissima fœmina optimæ temperaturæ & ingenij præstantioris quam in talem sexum cadere solet. Hæc venturos paroxysmos præsentiebat, meque aliquoties accerlebat vt inusitata alioquin symptomata coram obseruarem. Ante paroxysmum vteri commotiones animique defectiones aderant. In ipso paroxysmo pedum & brachiorum conuulsio, videbat interim & intelligebat omnia: Loquebatur interdum sed difficulter, interdum clauddebat oculos, interdum aspectus erat toruus. Tantum vero abfuit vt thermæ opem ferrent, vt frequentiores etiam paroxysmos excitarent. In Epilepsia igitur ex menstruorum suppressione vel

vel alio vteri affectu proueniente, thermæ non sunt differendæ.

Neque etiam recordor vllius viri qui thermarum vsu ab Epilepsia liberatus fuerit. Muliebris vero sexus recenti Epilepsia ex vteri vitio laborans, post præmissas generales euacuationes, non solum thermis pro balneo sed quandoq; etiam pro potu vti debet. Quod si à vino abstinere nequeat, dilutissimo saltem vtédum. Deinde ieiuno stomacho nunquam, sed assumpto prius iusculo aliquo in balneum eundum, ne caput ieiunantium prauis vaporibus, ascendentibus facilius & grauius afficiatur.

De Apoplexia & Hemiplexia.

Apoplexiam fortem soluere est impossibile inquit Hipp: debilem vero non facile. Cum vero debilis Apoplexia in resolutionē alterius lateris degeneret, quam Gal. lib. 4. de vict. acut. tex. 23. Hemiplexiam nominat, & malam illud diuturnum esse solet, ægri
ad

Thermarum M.B. 51

ad thermas plerunque velut ad asylum
confugiunt. Quanquam igitur malum
hoc à copia frigidi humoris in alteru-
trum latus influentis, generetur, & pro-
pterea calefacientium & exiccantium
thermarum vsu, curatio sperari liceat,
paucos tamen vidi qui prima vice, plu-
res autem qui secunda vice thermas re-
petendo personati fuerunt. An quia
thermarum vis vsitata in seffione ad
neruorum exortum, vbi causa mali hæ-
ret, haud pertingit: vel quia humor illa-
psus nimium tenax est & viscosus. Hoc
ipsum sensisse videtur Montagnana in
consilijs, vbi in seffionem in tali casu vs-
que ad fauces præcipit, vt nimirum tota
cervix ex qua nerui in articulos prode-
unt, immergatur.

Huius rei exemplum reliquit, qui-
dam senatorij ordinis ex Marchionatus
Badensis oppido Lohr, qui an. 1604.
frustra thermis vtebatur, sequenti vero
anno, vel quia contumax erat malum,
vel quia profunde latis non infederat,
in hospitio Ungemach ab Hemiplexia
liberatus fuit.

Anno autem 1602. concubina ca-
nonici

nonici Bruffellani Hemiplectica ad
ad thermas Baldreichianas delata trium
septimarum spacio integre restituta fu-
it, vt saltationibus etiam sub discessum
indulgeret. Non minorem vtilitatem
percepit Abbas Garingensis, Bartho-
lomæus, qui sella circumducebatur,
post vsum vero thermarum in hospiti-
o *Ungemach* perfecte restitutus fuit.

De Paralyfi.

CVm Paralyfis grauis & diuturna fit
passio, in qua ægri medicamento-
rum continuationem respuunt, ple-
runque thermis curanda committitur,
Duplex vero est Paralyfis: vna quæ per
essentiam cerebri excessiue humidi, al-
tera quæ per consensum vteri vel inte-
stinorum vel aliarum partium simili
intemperie laborantium, generatur.
Paralyfis quæ per consensum fit, potis-
simum autem quæ Colicam insequitur,
licet *Æginetæ* tempore cognita fuerit,
frequentior tamen nunquam fuit, quã
hoc nostro seculo, vbi omnis fere Coli-
ca in Paralyfin degenerat.

In

Thermarum. M. B. 53

In vtraq; paralyfi articuli interdum absque dolore, interdum comitante vago, inconstante & hinc inde discurrente dolore resoluuntur.

Quamuis vero Badenses thermæ vtrique Paralyfi opem non contemnendam ferant, ignari tamen homines falso sibi persuasum habent, recentem paralyfin thermarum vsu exasperari. Hinc caupones aduenientibus huiusmodi ægris thermas dissuadere, & vt sequenti anno redeant, consulere solent, quasi æger interim inducias facere possit cum doloribus.

Hunc errorem inde oriri arbitror, quod in recenti paralyfi necessaria medicamenta neglecta aluique constipatio multum laboris & molestiæ pariat, quæ cum solius balnei beneficio difficulter tollatur, quandoq; etiam augeatur, in ancipiti ægri versantur.

Sed quantum paralyfin attinet quæ per essentiam cerebri excrementa sua in principia neruorum deponentis generatur, non tam balneum quam stillicidium supra caput requirit. Quin imo nisi balneum ita instituatur vt ceruix &

E sca

scapulæ immergantur, omnes sumptus inutiliter in balneum impenduntur. In utraque interim paralyfi diligens alui ratio habenda & primis quidem diebus, clysterijs vel infusionibus aluum laxantibus utendum, diebus autem sequentibus ipsę thermæ, quemadmodum in generali tractatione dictum est, ordine bibendæ. Thermis in corpore subsistentibus clysteres ordinandi ex aquis thermarum additis oleis & electuarijs vsitatis. Inter alios autem clysteres maxime confert, qui recipit:

Herb: Orig.

Puleg.

Calament.

Bete.

Flor. Chamam. an. m̄j.

Sem. Fenugr.

Carui an. 3. j.

Flor. Lauend.

Stœchad.

Prim: Veris an. m̄s.

Coq: in aq. thermarum, facta colatura adde Ol. Lumbricor.

Ol. Ruta.

Chamam. an. 3j.

Pul:

Thermarum M.B. 55

Pal: (Castor:.) j.

Elect Hier. com. 3vi.

Salis thermarum ʒj. misc. fiat Clyster.

De Spasmo.

Paralyſi, ſi partem primario affectam ſpectes affinis eſt Spasmus ſiue conuulſio, non quidem illa quæ ex temporum interuallis cum mentis & ſenſuum læſione, ſed quæ citra mentis læſionem accidit. Huiusmodi conuulſio ſi momẽtanea ſit & dolorifica, qualis vigilantes & dormientes non raro torquet, ſimpliciter Spasmus appellatur.

Quæ vero conſtanter perſeuerat, vulgo contractura appellatur. Momentaneus Spasmus plerunque fit à flatibus in nervos quam muſculos occupantibus: Flatus vero ex idonea aliqua materia frigida, ſuperueniente debili & inſirmo calore proueniunt. Hunc ſpasmus per thermas auerti poſſe, & ratio uidens & experientia quotidiana tentantur.

Contractura vero cum à contrarijs **Contra-**
auſis inanitione ſcilicet & repletione **cturę cau-**
eſte Hipp: fiat thermæ autem exiccant. **læ.**

E 2

do

do inanitionem augeant, facile appareat in cōtractura post longam inedia, febrem ardentem, vulnera, copiosam sanguinis profusionem; alui diuturnum profluuium aliasque inanitiones facta, thermas fugiendas esse.

At quæ à repletionem, auctis nimirum crudis & plegmaticis humoribus generatur, huic singulare remedium thermarum potus, balneum & stillicidium suppeditant. Longum autem foret in confirmationem huius curationis omnes recensere ægros qui thermis restituti fuerunt. Anna Salome Bauarica, cœnobij Schönfeldensis, monialis, per triennium crura ad podicem vsq; contracta habebat; ad thermas delata, diuertit in hospitio ad Salmonem, vbi post idoneam corporis euacuationem & venæ sectionem, quatuordecim dierum balneo vsa, crura extendere; tandem libere & firmiter incedere cœpit. Eodem modo restituta fuit vxor D. Osiandri in Gryphone. Nescio tamen qua occasione in eandem contracturam eodem anno incidere, sequenti igitur anno thermas repetendo, iterum restituta fuit.

De

R
m
borieta
plerun
cerebri
spiritu
ente.
Hu
maxim
ptoma
purgat
stitutis,
fecunt.
veneru
balnei
ab aere
De
A
bri, int
cum aff
iam cit
Hinc fit

De tremore.

Restat alius neruorum affectus Tremor nimirum, qui licet à timore, ebrietate aliisque causis quandoq; fiat, plerunq; tamen fit à frigida & humida cerebri intemperie neruos infestante spiritusq; animalis transitum impedi-
ente.

Hinc frigidis humidisque naturis maximeque senibus familiare est symptoma. Præmissis igitur vniuersalibus purgationibus, per pilulas maxime institutis, thermæ pro potu & balneo cōferunt. Insidendum autem vsque ad os vt nerui ex cernice procurentes vim balnei percipiant. In exitu etiam balnei ab aère frigido diligenter cauendum.

De affectibus aurium.

Aurium dolor, tinnitus, surditas sæpe à simplici intemperie cerebri, interdum à composita: quandoque cum affluxu humorum, quandoque etiam citra humorum affluxum, oriūtur. Hinc fit quod hyberno tempore, lūna

E 5 etiam

etiam crescente plurimum inualescant. In hisce vero affectibus thermarum aquam multis diebus bibendam esse nonnulli docent. Ego immersionem & stillicidium potioni preferendam existimo. Insideat autem æger extra paroxysmi tempus, & reclinato corpore ita se accommodet, ut ceruix, occiput ipsæq; aures plane immergantur, sola facie extante.

Deinde finito mox balnei tempore, per quartam horæ partem stillicidio utatur. Egresso & in lectum delato, caput ex masticis & Succini suffitu sicetur, idemq; suffitus auribus per infundibulum accipiatur, ut humiditas auribus adhuc inhærens penitus consumatur. Hunc in modum à diuturna auriû scabie, surditate & tinnitu liberatus prætor Hattensis septuagenarius in hospitio ad hastam. Nec silentio hic prætermittendum, quod Fallopius de salso, aluminoso & sulphureo balneo Corsennæ in agro Lucensi scriptû reliquit, quod De manu ad tollendam surditatem factum prædicat: cui balneo cum nostrum sit simile, mirum non est quod easdem operationes præstet.

De affectibus Thoracis.

Asthmaticos Medici vocant, qui citra febrem difficulter, interdum etiam cum sonitu & murmure respirant. Causa est crassus interdum glutinosus humor in pulmones vel asperam arteriam illapsus, suoque pondere pectoris angustiam difficultatemque respirandi inferens. Hinc partes respiratori inferuientes insurgunt & regerere conantur, quod sibi graue est & molestum. In huius mali curatione medici materiam crassam & glutinosam incidere, emollire & ad reiectionem idoneam reddere student. Cum vero Badenses thermæ copiosi salis & aluminis sint participes, quarum minerarum virtute potius desant & constringunt, haud apparet quare ratione Asthmaticis prosint. Sine ratione igitur Stephanellus Patauinus asthmaticis suis thermas aluminosas pro potu & balneo ordinasse videtur.

Ad hanc difficultatem respondetur thermas Badenses non solum aluminosas sed sulphureas etiam esse: Est autem

fulphuris vis emollire & resoluere. Deinde distinguendum inter causam antecedentem Asthmatis, & eam quæ pulmonibus iam est impacta. Ad causam antecedentem sine dubio thermarum stillicidia conferunt, ad impactam vero, ratione duntaxat fomenti profunt.

De Phtisi.

Cum præstantissimi Italiæ Medici Phtisicos & sanguinem exspuentes haud raro ad thermas suas relegent. In considerationem venit, an Badenses iisdem affectibus opitulentur. Si in experientia hic acquiescendum, Badenses thermæ dictis affectibus non cōferunt, Quantum enim hæcenus obseruare licuit, ne vnus egri recordor, quem iuuerint. Sin rationem intueamur, cum in phtisi sanguinisque sputo adstrictione opus sit, nec thermæ Badenses ea destituantur, merito conferre debebant.

Respondeo thermas Badenses pro balneo usurpatis ad curationem Phtisis aliorumque internorum viscerum adstrictionem requirentium, nihil conferre,

ferre,
vilita
therm
ueniu
pulme
quam
casu e
das el
pulm
tati v
pulm
riam,
comm
stino
inter
affati
per d
tur. F
illa in
clusa
non
mult
etiam
tes, sp
rubro
quanto

Thermarum M. B. 61

ferre, pro potu vero acceptas plurimum
utilitatis habere. At inquis, quomodo
thermæ potu acceptæ ad pulmones per-
ueniunt, an asperam arteriam quæ ad
pulmones ducit, viam constituis per
quam potus transeat? Fallopius in hoc
casu existimavit pluribus diebus biben-
das esse thermas vt visillarum ad venas
pulmonis tandem perueniat. Sed pace
tâti viri dixerim expeditiorem viam ad
pulmones dari, asperam nimirum arte-
riam, nec tamen hanc viam, potionis
communem canalem seu transitum cõ-
stituo. Quid enim impedit quo minus
inter bibendum, in primis quando non
affatim sed paulatim bibimus, aliquid
per dictam viam ad pulmones deriue-
tur. Hinc meo quidem iudicio est aqua
illa in pericardio sub pulmonibus con-
clusa, quæ si per quotidianam potum
non conseruaretur, cordis certe calore
multis modis absumeretur tota. Hinc
etiam est quod rubrum vinum biben-
tes, sputa è pulmonibus & aspera arteria
rubro colore tincta exspuant. An non
cantores potum amant? vt in prouerbio

Difficul-
tas.

Solutio.

E 5. die

dicitur. Resiccata enim aspera arteria
voci inseruiente, vox quasi perit, quæ
post potum assumptum, humectata ea-
dem arteria redire deprehenditur. Idem
testantur qui ardente sole iter faciunt
quique pulverem respirando ad aspe-
ram arteriam pertrahunt vt vocem quasi
amittant, quibus vox, per potum pulue-
re abluto, humectataque aspera arteria,
manifeste redit, certo nimirum argu-
mento, de potu aliquid ad pulmones
deriuari. Qui fit ergo, inquit aliquis
quod phtisicorum curatio vsque adeo
est difficilis, cum medicamentis ad pul-
mones transitus detur, tam facilis & ex-
peditus?

An quia pulmones exulcerati quie-
tem desiderant, vt partium diuulsarum
consolidatio fieri possit, hæc ipsa vero
propter perpetuam pulmonum motio-
nem denegatur. Vrgeat præterea aliquis
excoriationem cutisq; exulcerationem
esse balnei comitem quasi inseparabi-
lem: Ergo non minus pulmo quam cu-
tis per thermarum potum magis exulce-
rabitur. Verum diuersæ sunt de causa ex-
coriationis Medicorum sententiæ: Nō-
nulli

Thermarum M. B. 63

nulli enim existimant excoriationem fieri à sale ex profundo corporis habitu ad extimam cuticulam, quascunq; humiditates superfluas attrahēte cutemq; corrorente. Alij cum crebro sudantes exulcerari vidissent, excoriationis causam, sudorem dixerunt. Ego cum toties obseruauerim tenera & delicata corpora, agrestioribus & densioribus magis excoriari, cogor principalem excoriationis causam immoderatiore thermarū calori, (de actuali loquor) imputare.

Cum enim delicata corpora maiorem sui curam habeant, minusque in thermas valde adhuc calidas se conijciant, minus etiam excoriantur. Alij qui contrarium faciunt & plures horas balneando consumere, & intensiorem thermarum calorem perficere solent & ad elixationem ferme immorantur, magis exulcerantur.

Hoc ipsum vel inde apparet quod ij qui in aqua dulci calefacta per aliquot septimanas balneant, quod in multis locis est vsitatum, æque, & interdum vehementius excoriantur quam qui in aquis metallicis balnearunt. Manifestum

festum hinc euadit exulcerationem falsedini imputari haud posse, & per consequens thermarum potum phtificis haud formidandum esse. Addo quod Pisani Medici thermas Montiscatini puerulis etiam Dysenteria laborantibus, quæ intestinorum est exulceratio, magno cum fructu propinant. Remotis igitur ijs quæ phtificos à potu thermarum abstertere possunt, bibendarum nunc thermarum modum consideremus.

Sciendum igitur phtificis minorem quantitatem & lambendo quasi bibendam esse. Quicquid enim asperam arteriam præterfluit, sine vtilitate bibitur. Sæpius igitur & in minori quantitate ægri thermas bibant & paulatim instillare sinant. Secundo, si destillationes à capite in pulmones incidant malumq; adaugeant, præmissis idoneis, per pilulas, purgationibus, stillicidio etiam ad consumendas destillationum reliquias, exiccandumque destillationis fontem, vtendum erit. Vtrumque remedij genus continuandum, donec respiratio absque tussi & sanguinis exspuitione liberior appareat.

De

De sanguinis excretionem.

A Retæus' libr. 2. cap. 2. sanguinis quamcunque eruptionem horribilem esse & periculosam scripsit. Est enim sanguis naturæ thesaurus & nativi caloris fomes. Videndum igitur an thermæ horribili huic malo opem aliquam ferant. Cum vero sine causarum cognitione hoc fieri nequeat, diuersas causas breuiter consideremus, necesse est.

Excernitur autem sanguis vel propter tenuitatem & aquositatem, oscula venarum transiens, vel propter acrimoniam eadem exulcerans, vel denique propter copiam venas distendens & aperiens. Ad primam igitur excretionem sanguinis causam thermæ tam potu quam balneo, exiccando consumendoq; superfluam sanguinis serositatem, ipsumque sanguinem in crassando & sudorem largiter eliciendo, vtiliter administrantur. In reliquis casibus nec profunt nec obsunt. Recordor autem hoc loco lanij Landauiensis, qui propter frequentissimam

tissimas sanguinis serosioris è naribus excretiones, hydropicus fieri & intumescere incipiebat. Is cum solius tumidi ventris causa ad thermas Salmonis veniret ab utroq; malo liberatus fuit.

De Tussi.

TVssis vt varias habet causas sic, varia & diuersa remedia exoptulat. Quæ ab intemperie calida vel acri destillatione excitatur, ad thermas idonea non est. Quæ vero à frigida vel humida intemperie siue cerebri siue partium spiritalium generatur, ea feliciter curabitur, si thermarum potum, stillicidium & balneum supra pectus adhibueris.

De ventriculi affectibus.

Quanquam ventriculus propter insitum aliquem calorem cibum appetere eumque rite concoquere, vulgo putetur: existimo tamen potius occultam ventriculi proprietatem, quam calorem imaginatione conceptum appetitus & concoctionis autorem esse. Cum enim videamus minutissimas aues solidi-

dissi-

T
dissima
silices d
leo qui
stomach
ta certe
confug
partes t
triculo
primas
medice
quotid
immod
que adeo
tere nec
prima c
incomr
appeten
porante
different
thermas
tur solv
rum ve
interdu
ensione
milla hu
otius co
temum a

Thermarum M.B. 67

diffima quæque grana quandoq; etiam
silices deuorare & concoquere, quos ne
eo quidem, licet centuplo calidiorem
stomachû habeat, concoquat, ad occul-
tã certe ventricularum proprietatem
confugere cogimur. Addo quod omnes
partes membranosa, cuiusmodi est vē-
tricus, frigida potius quam calida, si
primas qualitates respiciamus, omnium
medicorum iudicio cēsentur. Attamen
quotidiana praxis testatur ventriculum
immodica frigiditate & humiditate vs-
que adeo corrumpi vt nec cibum appe-
re nec concoquere possit. Hinc læsa
prima concoctione, quamplurima alia
incommoda consequuntur. Hinc in-
appetentia difficilique concoctione la-
borantes absque consilio & iudicio, in-
differenter, dissimili etiam successu ad
thermas confugiunt. Notandum igitur
non solum balneum, frigidum & impu-
rum ventriculum non restituere, sed
interdum graues dolores ventrisq; dis-
tensiones accersere. Quapropter præ-
missa humorû præparatione & generali
potius corporis purgatione, ad thermas
primum accedendum, ijsque non modo

pro

pro balneo sed potu etiam vtendum. Hac ratione residuæ cruditates potu thermarum abluentur & ventriculus moderata adstrictione roborabitur, ne deinceps accumulandis nouis cruditatibus sit idoneus. Nec vero ab incepto thermarum vsu deterreantur ægri, quando prima vel secunda septimana, non solum pristinam infirmitatem adhuc sentiunt, sed maiorem adhuc inappetitiam, nauseam, vomitum ventriculique languorem percipiunt. Instante enim excoriatione omnia in peiori statu esse putantur, finita autem excoriatione contractisque balneandi horis, in meliorem statum reducuntur. Hoc idem in magnis curationibus per Guiaci decoctum vel similem medicinam institutis, cum inani ægrorum timore & desperatione fieri experimur. Quod si destillationes è capite in ventriculum procumbentes, malum adaugeant, stillicidium supra caput non negligendum.

Cæterum quamuis thermæ inappetentem debilemque ventriculum corrigant, vsu tamen acidularum, quæ
Bade-

Thermarum M. B. 69

Badenam importantur, negligere non
lim. Singularem enim prerogatiuam,
appetitum excitando, ventericulum con-
fortando, vomitumque compescendo
obtinent.

Quando vero singultus, ructus, ven-
triculi inflationes & distensiones mo-
lestiam facessunt, relictis acidulis, ther-
mæ præferantur. Incidit autem hoc lo-
co quaestio, an frigido existente ventri-
culo, Epate vero calido, thermæ sint v-
surpandæ. Pro solutione huius difficul-
tatis dicunt nonnulli licitum esse ther-
marum vsum, hac moderatione adhibi-
ta, vt per externa medicamenta refrige-
rantia epati prospiciatur. Hinc ante in-
gressum & post egressum inunctionibus
ex vng. Ros. vel Emplastro Santalino
vel similibus vtuntur. Alij herbas refri-
gerantes sacculo inclusas supra Epatis
regionem ponendas, & quamdiu ægri
in balneo morantur, detinendas, satis
inepte consulunt. Ego istius visceris
curam habendam esse arbitror, cuius
intemperies magis vrget: Quod si Epas
magis in caloris excessu, quam ventri-
triculus in eiusdem caloris defectu pec-

Acidula-
rum præ-
rogatiua.

Quaestio.

Solutio.

F cet,

cet omnino à thermis abstinendum, alijsq; remedijs ventriculo succurrendū. Sin contrarium fiat, thermis vtendum, interim Epatis potius acidularum potu, quam prædictis remedijs prospiciendū. Quod si tamen æger in ipso etiam balneo externum aliquod refrigerium desideret, is laminam plumbeam diu in acetato maceratam supra Epatis regionem detineat.

De Colica passione.

CVm intestina instar sentinæ sint totius corporis, grauissimorū sepe morborum causas accumulans. Inter alios vero intestinorum morbos frequentissimus & intolerabilis est colica passio: quæ cum diuturna esse soleat, in qua ægri potius balneare, quam medicamentorum vsum continuare volunt, fit vt frequenter ad thermas confugiant. Diueriæ autem & pugnantes sunt medicorum sententiæ, an Colica passio per thermas curari possit. Plerique Medici inter quos est Riuius, colica passione laborantibus thermas suadent.

Hiscæ

Thermarum M.B. 71

Hisce inter alios se opponit Paracelsus, qui nominatim thermas Badenses, Ferinas, & Cellenses colicæ passioni nihil vel parum prodesse asserit.

Sed pace horum omnium dixerim, tam eos in errore versari qui indifferenter Colica laborantes ad thermas ablegant, quam qui thermarum Badensium vires in curâda Colica extenuant. Quis enim rerum medicarum adeo rudis qui diuersas Colicæ passionis causas ignoret, vel earum in curatione instituenda nullam rationem habendam esse putet? Constat enim colicam passionem interdum fieri ab acri & biloso humore, interdum ab inflammatione, vel nimia excrementorum ariditate: In quibus casibus nemo felici cum successu thermas Badenses vsurpabit. Siue enim insideat duntaxat siue bibat, siue verumque faciat simul, feruorem bilis, inflammationem & ariditatem excrementorum augebit.

Colica vero, quæ à frigido & phlegmatico humore intestinorum anfractibus tenacissime adherente excitatur, quæ & frequentissima est, & inte-

stina distendo mirifice torquet, recto
 thermarum usu felicissime curatur. Nec
 etiam cum ijs sentire possum, qui faten-
 tur quidem huiusmodi colicam à crudo
 phlegmate ortam per thermas curari,
 sed tamen ita, ne nimis cito vel recenti
 adhuc colica existente, propter metum
 futuræ paralysis usurpentur. Quam au-
 tem metus iste vanus sit, non solum fir-
 missimis rationibus sed fidissima quo-
 que experientia docere possum. Verum
 quidem est colica laborantes si adstricta
 aluo in thermas infideant, vel easdem,
 non emollitis per clysteres excremen-
 tis, bibant, paralysis difficulter effuge-
 re: quis autem propter abusum thermarum,
 rectum illarum usum intermittat?
 Idem profecto thermis hac in parte im-
 putatur quod clysteribus ab ignara ple-
 becula imputari solet. Quando enim
 clysteres in colica passione ad extremum
 differuntur nec tempestive usurpantur,
 causa paralysis, quæ partim ex sua natu-
 ra, partim propter neglectos clysteres
 superuenit, clysteribus immerito ascri-
 bitur, cum tamen viginti videre liceat
 ex colica paralyticos absque clysteribus
 factos,

factos
 admitt
 cus
 lim ag
 gant c
 clyster
 ribus
 fut.
 Q
 ceper
 pleru
 citer
 mem
 therm
 us tub
 salus c
 trepid
 quis si
 iori co
 quam
 facilio
 therm
 bitur.
 De
 purga
 paltra
 confor

Thermarum M B. 73

factos, vix vno existente qui tempestiue
admissis clysteribus factus sit paralyti-
cus. Monitos equidem & rogatos ve-
lim ægros, ne ea spe ad thermas confu-
giant quasi absque vlllo artis medicæ &
clysterum subsidio à grauissimis dolo-
ribus colicis, solo balneo liberari pos-
sint.

Qui inanem hanc persuasionem cõ-
ceperunt, thermas fugiant, ne, quod
plerunque fieri solet, curatione infeli-
citer procedente, maloque adaucto o-
mnem culpam sine ratione & iudicio in
thermas conferant, quæ ipsorum poti-
us stultitiæ debetur. Cui vero propria
salus curæ est, nec artis vsum respuit, in-
trepide ad thermas se conferat. At in-
quis si medicamentis est vtendum, ma-
iori commoditate domi quisque suæ,
quam in thermis vti ijs poterit. At vero
faciliori via & minori cum molestia in
thermis quam sine thermis colica cura-
bitur.

Domi requiruntur tot apozemata,
purgationes, clysteres, vnguenta, em-
plastra, anodyna interdum narcotica,
confortantia, calefacientia, flatus discu-

tientia, somnum prouocantia aliaque similia: Hæc autem omnia tibi suppeditat rectus thermarum vsus.

Posito enim quod aluus sit adstricta, soluatur clystere ex thermarum aqua, oleo aliquo addito & electuario purgante. Soluta iam aluo balneare thermasque bibere licet, quemadmodum in generali tractatione dictum est.

Hinc intestina per haustum thermarum à mucosis humoribus ablentur, aluus aperta seruabitur, dolor conquiescet, somnus facile obrepet aliaque symptomata remittent. Quod si haustus prima vice substiterit, non subsistet altera vel tertia vice.

Instas, multos te vidisse qui post thermas derepente facti sunt paralytici. At ego plures vidi qui paralytici facti non sunt. Inter rectum igitur & præposterum vsum distinguendum. Deinde concedo aliquid ad paralyfin contulisse balnea aquæ dalcis vel etiam sulphuris multum habentia.

Eiusmodi enim balnea autore Orisbasio lib. I. cap. 29. articulos relaxant, neruos emolliunt & resoluunt. Cum

vero

vero
alumin
& nere
affluxi
Om
riam n
ba: Ha
ti coli
mis in
mus f
grau
symp
tus in
bron
Stimm
D. G
Mater
simili
therm

Q
plicia
endi 8
& con

Thermarum M.B. 75

vero Badensia balnea multum salis & aluminis habeant, articulos roborant & nervos ita confirmant, vt humorum affluxionibus melius resistent.

Omissis autem rationibus ad empiriam me confero & analogismum. Scribæ Hattensis vxor iuuenula in recenti colico dolore, feliciter utebatur thermis in Gryphone. Dominus Guilielmus sacerdos Acharacensis in recenti & grauissima colica passione, cum alijs symptomatibus, pari felicitate restitutus in Bngemach / Sacerdos Dieffenbronnsensis in Gryphone. Domini Stimmeri præfecti Acharacensis vidua: D. Grammerus Medicus: Poligram Mateus Lauterburgicus alijsque plures simili cum fructu absque vlla paralyssi thermis vsi & restituti fuerunt.

De Fluxionibus alui.

Quemadmodum rosæ, absinthium rhabarbarû aliaq; non pauca simplicia medicamenta non solum aperiendi & relaxandi, sed etiam obstruendi & constipandi facultatem habent: sic

F 4 multo

multo magis medicamenta, quæ ex varijs & diuersis simplicibus componuntur, diuersas operationes præstare possunt. Mirum ergo non videatur, si thermas Badenses bibitas, aluum in colicis doloribus soluere, eandemque in fluxionibus & intestinorum læuitatibus cōstringere & cohibere dixero. In diuturnis igitur Diarrhæis & intestinorum mucosorum læuitatibus, detergendo & cōstringendo præclare operantur thermas Badentes. Ann. 1604. ex Ducatu VVirtembergico, fœmina paupercula ad thermas ducebatur, cui per aliquot annos alui & vesicæ excrementa insensibiliter effluebant, cumque per aliquot dies in Salmone frustra balneasset, iamque desperans abitum pararet, meo consilio thermas simul bibere & conualescere cœpit. Alia quædam Catharina à Medico Esslingensi huc missa, cibum nihil alteratum per aluum egerebat, vtebatur autem solo balneo & sequenti Electuario.

R. Rad. Tormentil.

Serpentar.

Sem. Berberor.

Vua-

Thermarum, M. B. 77

Vuarum an. .)j.

Nuc. Musc.

Galang. an. ʒl.

Cons. Ros. rub. antiq.

Menta an. ʒj.

Cum Syr. Cydon. fiat mixtura. Verum cum parum auxilij perciperet. tandem feliciter thermarum potu vsa est.

Dysentericum fluxum quod attinet, quamuis Fallopius in eo thermarum suarum vsum præcipiat, & Narbonensis fons propter argillam in curanda Dysenteria à Ranzio commendetur, nostras tamen thermas in tali casu nec suas nec vsurpatas ab alijs vidi.

Est enim Dysenteria ex acutorum morborum genere, quos Oribas. à thermis arcendos monebat.

De affectibus Epatis.

INter alios Epatis affectus qui thermarum curationi committuntur, nō est postremus Hydrops. Sauonarola etiam thermas Aponitanas Hydropicis frequenter commendasse legitur: Nec etiam paucos noui Medicos qui Hydro-

Hydrops.

F 5

picos

picos ad hasce thermas miserunt. Hippocrates tamen lib. 3. text. 9. contrarium sentire videtur. Refert enim hominem Atheniensem molestissimo pruritu laborantem ad Melum se contulisse, ubi thermæ erant, quarum quidem beneficio pruritus sedatus, hydropicus vero factus obierit. Galenus etiam lib. 1. simp. cap. 8. post calidarum aquarum usum, natium calorem insigniter transpirare, & corpus consequenter refrigerari tradidit.

Verum cum diuersæ sint Hydropis species earumque diuersæ causæ, mirum non est Hydropicos indifferenter ad thermas confluentes dissimiles effectus experiri.

Hydropis
species.

Stephanus autem Athen. quinq; Hydropis species: Aretæus quatuor: Nos cum Galeno tres Hydropis species, ommissa particulari vteri aliarumque partium hydrope, Anasarcam nimirum Tympaniam & Ascitem earumque causas cum thermarum facultate considerabimus. Anasarca quæ dicitur, Cachexiæ soboles est, ex sanguine, propter frigidam epatis intemperiem, non satis elabo-

labore
ens rot
scere fa
giditat
us crue
piam g
hydro
tremu
rit, m
am hy
Qu
nis pr
neratu
& Scit
rem se
vnde
calor
cuntur
Hy
tis int
dubio
vsu e
tis sui
Ba
lum e
iam sa
vi ex

Thermarum M.B. 79

laborato, sed crudo & aquoso proueniens totumq; corporis habitum intumescere faciens. Quod si Epar maiorem frigiditatem contraxerit iam non amplius crudum sanguinem sed flatuum copiam generat & Tympaniam, secundam hydropis speciem producit. Sin ad extremum frigiditatis gradum peruenerit, meram aquam & sic Ascitem tertiam hydropis speciem gignit.

Quandoq; post immoderatas sanguinis profusiones, Hydrops paulatim generatur. Interdum ab obstructionibus & Scirrhis Epatis, natium eius calorem suffocantibus Hydrops generatur, unde diuersæ Hidropis species, pro ut calor magis minusue patitur, producantur.

Hydrops igitur qui ex simplici Epatis intemperie frigida generatur, sine dubio legitimo thermarum Badensium usu curatur, nisi diuturnitate mali Epatis substantia corrupta sit.

Badenses siquidem thermæ non solum calefaciunt Epar, sed insigni etiam salis, aluminis & calcarij lapidis vi exiccatoria, superfluum aquositate

tatem consumunt. Hinc est quod veteres Medici interdum aquas marinas, salitas nimirum, interdum maris arenam commendabant, ut ægri in ipsa quasi sepelirentur.

Sic Hydrops factus ab aquæ frigidæ potu, vel immoderata sanguinis profusione Epatis calorem destruyente, eadem ob causas thermis curatur. Qui vero ab Epatis vel Lienis scirrho inueterato præsertim factus est, vix ac ne vix quidem curabitur: primum quia vis thermarum sola in sessione propter tumidum & inflatum corporis habitum ad Epas penetrare nequit: Deinde quia pro potu propter excedentium mineralium adstringentium admixtionem, thermæ satis tuto propinari haud possunt. Quapropter nec cum Sauonarola hydropici indifferenter ad thermas relegandi nec citato Hippocratis loco deterrendi.

Hippocrates enim de ægro desperato loquitur, qui absq; consilio ad thermas confugerat. Galenus autem non solum de immoderato aquæ calidæ usu, sed de aqua dulci calefacta tractat, quæ licet
ipso

Thermarum. M. B. 81

ipso actu calefaciat, potentia tamen re-
frigerat. Cum vero thermæ tam potenta
quam actu calefaciant & superfluas
humiditates exsiccant, cum præallega-
to Galeni loco comparari nequeunt.
Hydropici ergo aliquem thermarum
fructum percepturi tempestiue malo
occurrant, nec pro balneo solum, sed
pro potu etiam medicato, absente ta-
men scirrho, horis matutinis, quemad-
modum in generali tractatione dictum
est, thermas assumant. Interim certis
interuallis non solum per aluum, sed et-
iam per vesicam excedens aquositas e-
uacuanda. Quin imò cum humores a-
quosi per medicamenta purgantia dif-
ficilime euacuentur, renes autem à na-
tura facti sint, vt sanguinem ab aquosi-
tate repurgent, potius diureticis quam
purgantibus pharmacis vtendum. Inte-
rim diligenter obseruandum vt vrinæ
quantitatem assumpti potus superent
vel ad minimum iustam proportionem
cum ijs habeant. Cæterum præter bal-
neum & potum thermarum, laconicum
etiam si vilo in morbo certe in Hydro-
pe plurimum vtilitatis adfert. Quoni-
am

am vero laconica defunt, maiori cura enitendum vt post haustum thermarum matutino tempore factum, Hydropici in lecto copiosius sudent. Sin sudor minus procedat, nec venter quatuordecim dierum spacio detumescere incipiat, à thermis omnino abstinendū. Inter alios hydropicos qui thermis restituti fuerunt, succurrit vxor pastoris in Bulach quæ Ascitæ periculose laborabat: Item vxor barbitonforis in Gengebach. Præterea mercator Marggruningensis Anasarca laborans, licet crus haberet exulceratum, nihil tamen ferositatis effluebat, curabatur autem per thermas in Bngemach. Ibidem à Cachexia liberabatur nobilis scæmina Sternefeldia, soror item nobilis ab Hirschberg. Crura autem œdematosa hydropis speciem præferentia, solo thermarum balneo, felicissime semper præsanata vidi.

Ex horum numero fuit nobilis dominus Bur præfectus VVerttensis: Monachus item Augustini ordinis in Ochsenhausen: Inspector in VVisloch aliique plures.

De

De affectibus Lienis.

A Ctuar. lib. i. meth. cap. ii. Lienem
 iisdem affectibus cum Epate la-
 borare scriptū reliquit. Hinc thermarum
 effectus non minus in frigida lie-
 nis quam epatis intemperie experiun-
 dus, potissimum vero quando propter
 infirmitatem humorem melancholi-
 cum probe conficere nequit, sed magnā
 flatuum copiam generat, qui propter
 varias compunctiones grauissima quā-
 doq; animi deliquia cordisque palpita-
 tiones pariunt. Iidem flatus ad cere-
 brum mentis domicilium delati, ma-
 gnas perturbationes, timorem, tremor-
 em & frequentes sudores frigidos in
 ceruice & fronte potissimam erumpen-
 tes, cum singulari agrotantium despe-
 ratione pariunt.

In hoc casu multum præstant ther-
 mæ, si acedularum vsus simul accedat.
 Quod si acidulæ solæ bibantur, ob-
 struções quidem, si quæ sunt in
 liene, soluuntur, flatus tamen non
 dissipantur sed quandoque augen-
 tur. Eodemque modo si pro solo
 bal;

balneo vsurpentur thermæ (pro potu enim vix conferunt) flatus quidem dissipabuntur, frigida quoque intemperies alterabitur, metuendum tamen ne immodica exiccatione, obstructions & scirrhî confirmentur. Nec ijs assentior, qui indifferenter omnes spleneticos ad acidos fontes mittunt, ijsque pro potu & balneo vtendum esse consulunt.

Acidularū
vis coctio-
ne exha-
lat.

Doceri equidem à Medicis istis velim, quas vires acidulis igne calefactis & coctis remanere putent. Cum enim vis illarum in spiritibus minerarum potissimum consistat, eaque per ebullitionem (tegant etiam & muniant cacabū, vtcunque volunt.) euaporando dissipetur: non video quas vires post ebullitionem acidulæ referuent. In vino certe cocto pristinas vini vires haud reperio. Idem in thermarum aqua refrigerata iterumque cocta expertus sum. Sunt opinor Schvvalbacenses acidulæ in tota Germania famosissimæ, ebullitionem tamen non sustinent, sed pro solo potu vsurpantur. Idem de alijs constat: vt ignorem quo autore, vel fato Grysbacenses & aliæ nonnullæ coqui

expe-
tate &
um &
missis
demq
ratim
tur.
D
nis m
prim
male
gione
censu
exiccat
maron
cendu
ta cul
modu
monoc
mama
Dngt
nalier
De
Q

Thermarum M.B. 85

coeperint. Quapropter in lienis infirmitate & flatuum copia thermarum balneum & acidulae quae importantur, praemissis vniuersalibus purgationibus, iisdemq; per interualla repetitis, non separatim sed coniunctim vtiliter vsurpantur.

Denique cum contumaces sint lienis morbi, consulo vt extra balneum, cum primis nocturno tempore, lutum thermale cataplasmaticis loco supra lienis regionem imponatur. Quod si lutum recens in copia haberi nequeat, illud quod exiccatum reseruatur, cum aqua thermarum ad cataplasmaticis formam reducendum, imponendum & superimposita culcitra calide seruandum. Hunc in modum nundinator quidam Spirensis monocus in Gryphone: & honestissima matrona Augustana Herzleriana in Bngemach absq; luto tamen, a diuturna lienis passione liberata fuit.

De affectibus Renum & Vesicae.

Quamuis thermæ nonnullæ ad calculum commendentur, ne pauci
ad

ad thermas Badenses, inani fiducia freti, confugiant, nullius tamen recordor qui cum fructu ijs usus fuisset.

Balneum enim quod attinet, solo calore & fomentatione, dolorem quidem demulcet, ad calculi tamen expulsionem nihil facit. Potum vero thermarum nemo sanæ mentis commendabit. Exulceratis autem & purulentis renibus, nullo in ijs existente calculo, non quidem pro balneo sed pro potu usurpatas, haud raro profuisse vidi. Salis enim beneficio purulenta materia detergetur, sulphuris vero & lapidis calcarij ratione, partes exulceratæ consolidantur. Nec acrimoniam quis vereatur quæ nulla adest. Sanantur enim infinita vlcera externa harum thermarum beneficio absque vlla mordacitate, quæ nullis chirurgorum emplastris sanari potuerunt.

Harum thermarum potu à diuturnarum exulceratione curatus fuit strenuus & Nobilissimus à VVildung Illustrissimi Marchionis Badensis Marschalcus. Absque fructu autem discessit caupo VVeinheimensis, qui potum balneo coniungere recusabat.

Cæte-

C
rarem
folari
præcl
tu & b
percip
partu
vesica
fuit.
En
ribus
mas et
pollu
que di
R
Inter a
ma est
vel sim
coniu
struor
lorum
fluxus
mergu
Simp
quod at

Thermarum M.B. 87

Ceterum qui propter vesicæ frigiditatem laxitatem vel etiam musculi resolutionem urinam retinere nequeunt, præclarum auxilium è thermarum potu & balneo percipiunt. Idem auxilium percipiunt mulieres, quibus in difficili partu vel ab imperita aliqua obstetrice vesicæ ceruix aut musculus sauciatus fuit.

Incontinē-
tia urinæ.

Enitendum vero huiusmodi mulieribus vt præter balneum & potum, thermas etiam ad vesicæ ceruicem, quantum possunt, in ipso balneo impellant eamque diu foueant.

De affectibus vteri.

REstant vteri affectus, quibus thermarum Badenses consecratę videntur. Inter alias autem vteri affectiones, prima est vteri intemperies frigida, eaque vel simplex vel composita, cum materia coniuncta vel sine materia. Hinc menstruorum suppressio vel immoderata illorum fluxio: albus item foeminarum fluxus, dolor, sterilitas & similia mala emergunt.

Simplem vteri intemperie frigidã quod attinet per balneum potissimum

Simplex v-
teri intem-
peries.

absque potu, absque sudore vel luto curatur, omnibusque emplastris vterinis merito præfertur.

Intemperies vteri comp.

Si humiditas superflua frigiditati cōiuncta sit, quæ diuturnam frigiditatem fere comitari solet, post conuenientes purgationes, non solum balneandum, sed thermarum etiam aqua ad eluendas vteri lordes, & superfluas humiditates ad ipsum quasi ad sentinam confluentes, bibenda erit. Nec operosius hic inquirendum censeo, an & quomodo potus ad vterum perueniat.

Sufficit enim nobis fidissima experientia, cui qui aliquo contentionis studio vel friuola ratione adducta repugnare nititur, is edoceat nos cur in similibus casibus Guajaci decoctum præscribatur? Item cur in calida vteri intemperie aquam coctam vino præferamus?

Quapropter vtero existente nimium humido & excrementicio, exiccantium thermarum potus minime negligendus. Sibi interim sapiant qui nimium sapiunt.

Menstrua.

Verum enimvero maiorem dubitan-

di &

Thermarum M B. 89

di & contendendi occasionem præbent
menstrua.

Cum enim thermæ tam in fluxu
menstruorum immodico quam eorun-
dem suppressione vsurpentur, quæritur
an vna & eadem medicina contrarios
effectus edere possit? Ad hanc difficul-
tatem cum supra aliquid sit responsum,
hoc loco illud saltem adiiciendum: Cõ-
trarios morbos sæpe ab vna & eadem
causa fieri. Sic vteri frigiditas venarum
orificia occludit, vt periodica menstru-
orum fluxio impediatur. Interdum ea-
dem frigiditas vterum plane debilitat,
vt sanguinem menstruum nec ad natu-
ralem terminum retineat, nec in mode-
rata sed immoderata quantitate excer-
nat. In huiusmodi igitur casibus potius
ad causas quam effectus, qui sæpe sunt
contrarij, respiciendum. Interim no-
tandum in suppressione menstruorum
solo balneo: In fluxu autẽ immodico &
fluore albo, præter balneum potu etiam
vtendum esse.

Dolor vero vteri si ob intemperiem **Vteri do-**
humidam vel frigidam, vel flatuum co- **lor:**
piam, vel menstruorum suppressionem

generetur, ex præcedentibus quid faciendum vel sperandum sit, apparebit. Sin propter solutionem aliquam continui fiat, per iniectiones thermarum curatio instituenda.

Sterilitas.

Ceterum cum de sterilitate per usum thermarum remouenda aliquid dicendum sit, succurrit mihi quod Iohannes Langius serenissimi Electoris Palatini clarissimus aliquando Medicus scriptum reliquit. Medicos inquit, vromantes domi desides ex lotij inspectione omnem sterilitatis causam in frigidam & humidam vteri intemperiem conferre, atq; vt à labore curandi se expediant ad solas thermas tanquam ad sacram anchoram miseras fœminas relegare experimur, quos vtinam Thraciæ mulieres, vt Orpheum lapidibus obruissent aut fustibus enecassent. Sterilitatis enim causa non minus viris quam fœminis communis est, vt dubium non sit quin miseræ fœminæ absque causa medicamentis sæpe molestantur.

Sterilitatis
causæ va-
riæ.

Ne igitur doctissimi viri imprecatio nos quoq; tangat, diuersas sterilitatis causas inuestigare opus est, vt ex causa-

Thermarum M.B. 91

rum cognitione innotescat quando & quomodo fœminis vel viris thermæ conueniant.

Cum autem Sterilitas proprie ad vterum referatur vtpote cuius officium sit concipere, æquum est, vt primum ipsum vterum tanquam præcipuum cõceptionis instrumentum aliaque organa conceptioni & procreationi famulantia consideremus, quatenus scilicet conceptricem facultatem per se impediant & sterilitatem efficiant. Deinde externa impedimenta quæ conceptricem facultatem remorantur, exponamus.

De ipso vtero scribit Auer. 6. col. Vterum omni morborum genere laborare & ad concipiendum procreandumq; ineptum fieri posse.

Primum morbi genus attingit Gal. ^{Intemperies vteri.} aph. 26. sect. 5. Mulier inquit temperatum vterum habens, fœcunda est. Hinc ergo ex contrario sensu sequitur non modo frigidam vel humidam vteri intemperiem (quæ erronea est multorum persuasio) sed calidam etiam vel siccam, simplicem

Densitas
vteri.

Læuitas
vteri.

Hiatus &
compressio
vteri.

Non natu-
ralis vteri
situs.

Vnitatis
solutio,

vel compositam, cum materia vel sine materia existentem, sterilitatis causam esse. De secundo morbi genere instrumentario scilicet loquitur Hipp. aph. 62. sect. 5. Quæ densos habent vteros inquit, non concipiunt. Semen enim licet prolificum in talem vterum eiactetur, suffocari necesse est. Aliud instrumenti vitium ponit idem Hipp. in lib. de Sterilib. quando scilicet interna vteri superficies non est aspera sed læuis vnde semen in vtero contineri nequit, sed effunditur, & conceptio impeditur. Huiusmodi læuitas vel est naturalis vel accidentalis. Naturalis quæ à primo ortu sic facta. Accidentalibus quæ post cicatricem aliquam in vtero relicta est. Ad vitiosam vteri conformationem pertinent etiam vitia in meatu vteri existentia, cuiusmodi sunt vel immodicus hiatus, vel nimia compressio & adstrictio. Huc referatur vitiosus vteri situs.

Quando enim vterus vel sursum vel deorsum fertur, vel in alterutrum latus inclinatur, concipere nequit.

Tertium denique morbi genus vnitatis nimirum solutio in vtero, vel ab humo-

hum
fcenti
ment
cta, o
Ex
nem v
cunq
macil
præ,
Si
non e
aph,
prop
fecun
sunt.
V
aph.
Aut e
tus di
queat
foras
tem
uari
accie
apha
tat,
lat,

Thermarum. M.B. 93

humoribus exuleerantibus & putrescentibus, vel ab externo aliquo instrumento contundente vel perforante facta, omnem conceptionem impedit.

Externæ vero causæ, quæ conceptionem vteri impediunt variæ sunt. Quæcunque enim mulieres nimium sunt macilentæ ad conceptionem sunt ineptæ, inquit Hipp. aph. 44. sect. 5.

Sic quæ præter naturam crassæ sunt non concipiunt, vt inquit idem Hipp. aph. 46. præpingues etiam mulieres propter nimiam pinguedinis molem foetum suffocantem, plerunque steriles sunt.

Viros quod attinet extat de iis Hipp. aph. 63. Par inquit est de maribus ratio. Aut enim ob corporis raritatem spiritus dissipantur, vt semen eiaculari nequeat, vel propter densitatem humor foras non profilit, aut propter frigiditatem non incenditur, vt eo loci coaceruari possit: vel propter caliditatem idẽ accidit. Quamuis autem Galenus hunc aph: spurium & suppositicium esse putat, ratione tamen & experientia constat, viros propter easdem causas concepti-

Externæ
causæ.

cepti-

ceptionem impedire. Quicumq; enim nimia testiculorum frigiditate laborât, ad generationem ineptos esse ipsa iura docent. Sic qui nimium sunt calidi vel humidi vel sicci, vel instrumenta habent in forma, magnitudine vel numero vitiosa, quique unitatis solutionem vel castrationem, vel aliquam in calculi exsectione vasorum spermaticorum læsionem passi sunt, ad conceptionem impedimentum adferunt.

Ad externas denique sterilitatis causas refero, quando alterius coniugis semen propter caliditatem vel alias externas causas nimis cito, alterius vero nimis tarde in uterum conijcitur. Nisi enim semina simul concurrant & commisceantur, conceptionem frustrari certum est. Hisce breuiter sic cōstitutis, primum apparet sterilitatis causam non semper fœminis sed viris interdum imputari.

Deinde vitia in conformatione, magnitudine scilicet, figura, numero, unitatis quoq; solutione, thermarum vsu nullo modo curari vel emendari posse.

Ex-

Thermarum M.B. 95

Excipio tamen impotentiam erigendi penem ad figuræ vitium pertinentē, quæ si ab aliqua humoralis materia fiat, vt in paralyfi thermis curari & firmari poterit. Morbos autem in intemperie positos quod attinet, nec calida intemperies simplex nec composita, nec cum humoris calidi affluxu, thermas ferre poterit. Restat igitur sterilitatem factā ab intemperie sola frigida, vel sola humida, vel ex frigida & humida compositam, decenti thermarum vsu curationem admittere. Decens autem thermarum vsus est, quando non solum pro balneo sed pro potu etiam medicato vsurpantur. Iam si fœminas recensere vellem, quæ ob frigidam & humidam vteri intemperiem (sunt enim plerunque istæ duæ intemperies coniunctæ) steriles fuerunt, thermarum vero Badensium vsu fœcunditatem sunt adeptæ, longus & forsitan ipsis fœminis ingratus catalogus scribendus mihi foret.

De Externis affectibus.

Consideratis omnibus internarum par-

partium affectibus præter naturam, qui thermarum Badensium usu curantur, breuiter etiam externos corporis morbos, qui earundem thermarum ope curantur, considerabimus.

Arthritis.

Primum autem occurrit Arthritis, quæ cum omnium Medicorum vnanimi consensu ab humore aliquo frigido in capite redundante & ad articulos præcumbente generetur, thermæ vero exiccando & calefaciendo redundantes quosuis humores & catarrhos consumant, relaxatos etiam articulos roborent & confirment, adeoque non solum membrum humorum influxum mandans, sed etiam membra affluxum recipientia restituant, non est de felici Arthriticorum per thermas curatione dubitandum.

De biliosa autem Arthritide tenue meum iudicium suspendo. Multum enim nec immerito dubito, an à bilioso humore Arthritis generari possit. Posito enim materiam generantem Arthritidem ex capite in subiectos articulos destillare, id quod omnes Medici fatentur, non video quomodo bilis absque
phre-

Thermarum M. B. 97

phrenitide vel mania vel alio grauissimo capitis symptomate sursum ferri deinde in articulos destillare possit. Extat quidem locus Hippocratis aph. 28. sect. 4. Suppresso alui fluxu bilioso, bilem in caput raptam esse, sed non absq; sorditate. Sic in febribus materia biliosa sæpe ad caput transfertur, sed non absq; delirijs, doloribus absque symptomatibus, translationem istam attestantibus. Cum vero podagrici quotquot adhuc noui ab eiusmodi symptomatibus sint immunes, vix credo Arthritidem à bile fieri. Nec me mouet partis affectæ rubor, quem non bilis calor sed partis dolor excitat. Multo minus imperita calidorum medicamentorum applicatio me mouet, quæ si dolorem auget à bile fieri dicunt: Cum tamen in frigidissima etiam podagra, calida medicamenta externe imposita materiam frigidam in flatus quandoq; resoluendo, dolorem exasperent. Vt vt sit, thermæ Arthritidi ab humore frigido factæ maxime conueniunt. Cum autem graue & contumax malum sit Arthritis, res ipsa flagitat, vt non vno sed omnibus modis

modis thermæ vsurpentur. Primum igitur præmissis purgationibus & venæ sectione, si quæ est necessaria, per octiduum solo balneo vtendum, insequentibus octo diebus & balneandum & de thermis bibendum. Exactis sic diebus quatuordecim vel sedecim, pro potu stillicidium per dies decem circiter vsurpandum & frequenter simul sudandum. Postrema septimana si vel infirmitas aliqua vel tumor in articulis restet, nocturno tempore lutum thermale cataplasmatibus vice applicandum, vt materia adhuc impacta discutiatur partesq; affici consuetæ roborentur.

An balneandum in paroxysmo.

Incidit autem hic quæstio quid sit faciendū si podagricus aliquis in vsu thermarum consueto paroxysmo tentetur. Ad hanc quæstionem caupones ineptâ iterant cantilenam, omnia scilicet accidentia in thermis facta, thermarum continuatione curari. Sed misere decipiuntur & decipiunt alios distinguere, nescientes inter ea accidentia quæ immediate à thermis fiunt, cuiusmodi est excoariatio, & ea, quæ mediante interna aliqua vitiosa dispositione, thermarum
agi-

Thermarum M. B. 99

agitatione in actum erumpunt. In tali igitur casu sic procedendum. Si certis coniecturis constet corpus pro necessitate purgatum esse, & patientis vires ferant, ad thermas deduci poterit. Sin necessaria euacuatio ante thermarum usum fuit neglecta vel etiam certis signis repletio capitis viriumque infirmitas animaduertatur, citra periculum in thermas deduci non potest.

Cæterum inter alios podagricos singularem thermarum utilitatem mihi prædicauit quidam Heidelbergensis, ordinis senatorij, aliquando caupo ad ceruum, affirmans se post thermarum Badensium usum per triennium à podagra immunem esse.

Idem narrauit mihi nobilissimus Iohan Friderich à Landschad. Dominus VVetzelius etiã poligrammateus Duraccensis, cui An. 1603. aliquot lapilli è pedũ digitis in thermis prodibant, qui afflictissimo homini ambulandi potentiam antea ademerant, easdem thermas magnopere cõmendabat. Nobilissimus quin etiam N. ab Hirschberg in ipso paroxysmo non sine fructu thermas usurpabat.

pabat. Nec præterire possum fidicinem Argentinensem qui in hospitio *Unge- mach* / grauiissimis podagricis doloribus in medio thermarum vlu corripiebatur cumque diem & noctem extra thermas eiulatu traduxisset, tandem delatus in balneum eadem die remissionem sensit, tertia vero die, quasi nunquam laborasset, tripudiabat. Idem accidit hoc anno uxori *Rorbachij* præfecti *Neustadiani* & alijs pluribus.

De cutis scabie & vlceribus.

Quemadmodum scabies sic etiam vlcera à varijs humoribus oriuntur, sanguine scilicet, pituita, bile, melancholia & seroso humore, quandoq; ab vno simplici, quandoque ex plurimum commixtione. Interdum subest materia humoralis scabiem & vlcera fouens, interdum sublata etiam materia, scabies & vlcera remanent. Adest interdum pruritus molestus interdum nullus. Alia denique scabies simplex est alia contagiosa & maligna. Cum autem

omnis

Thermarum M. B. 101

omnis generis scabies & vlcera deterfionem & exiccationem citra acrimoniam & mordacitatem desiderent, thermæ vero vtrique scopo satisfaciant, in frequentissimum vsum veniunt. Hoc equidem testari possum fœdissimã scabiem & vlcera inueterata, quæ nullis pharmacis & emplastris cesserunt paucis diebus thermarum balneo curata esse.

De gallicis autem vlceribus seu scabie hispanica compertum habeo, per thermas Badenses, quicquid de alijs thermis dicatur, curari non posse: Quinimo obseruavi lue ista infectos, thermarum vfu longe deterius habere.

Scabies hispanica.

De Symptomatibus in vfu thermarum contingentibus.

PARS QUARTA.

Sicut in magnis morborum curationibus per pharmaca institutis, sic etiam in vfu thermarum symptomata quædam eueniunt quæ non solum ægros de felici effectu anxios & sollicitos reddunt

H

reddunt

reddunt, sed magnas etiam molestias pariunt. Quanquam autem homines ignorantes sibi persuasum habeant huiusmodi symptomata absque medicamentorum ope, continuato thermarum usu tolli posse, est tamen absurda & perniciosa persuasio. Dum enim eiusmodi symptomatibus mederi conantur, plures horas balneare solent, donec tandem exhaustis viribus grauissimisque animi deliquijs obrepentibus in vniuersum à thermis abstinere cogantur. Diligenter ergo considerandum an huiusmodi symptomata immediate à thermis vel mediante interna corporis dispositione proueniant. Si immediate utpote est Excoriatio, solus thermarum usus recte institutus ad curationem sufficit: Sin interna aliqua causa concurrat, quæ vel nullo modo, vel difficulter thermarum usu tollatur, utpote in vomitu, tussi & similibus, tunc medicamentorum usus necessario requiritur.

Sunt autem frequentissima symptomata excoriatio, sitis, animi defectio, vomitus ciborum fastidium, Erysipelas aluique adstrictio.

De

EX
cutis
inter
vermi
ret, f
2. A
therm
mum
emin
2. Si
cius &
cutic
3. Si
tione
ticula
recem
in cell
4. Si
atio
stufa
andu
5. De
torum
Sinne
à per

De excoriatione.

EXcoriatio plerunq; 12. vel 14. die apparet cum pruritu & ardore totius cutis superueniens. Superuenit tamen interdum post completum balneandi terminum. Quodcumq; autem apparet, sequentes regulæ obleruentur.

1. *Æger* apparente excoriatione ab usu thermarum non recedat, sed ad minimum quatuor, vel quinq; horis per diem insistat.

2. Si sufficiens facta sit excoriatione, parcius & tepidius balneandum, ut noua cuticula regenerari possit.

3. Si excoriatione sufficiens facta, curationem seu regenerationem nouæ cuticulæ difficulter admittat, thermis non recentibus, sed quæ per diem & noctem in cellulis steterunt, utendum.

4. Si pruritus instet, tarde vero excoriatione procedat, frequenter in lecto vel stufa sudandum, finitoq; sudore balneandum.

5. Durante excoriatione à medicamentorum purgantium usu abstinendum.

Sin necessitas requirat, mane purgandū à meridie vero balneandum. 6. Men-

6. Menstruis purgationibus sub tempus excoriationis incidentibus ab usu thermarum non recedendum, nisi præter modum cum viriū infirmitate profuant. In quo casu si excoriatio retrocedat, finito menstruorum fluxu compensandum quod neglectum fuit, vt excoriatio incepta reuocetur.

7. Si excoriatio prima septimana accidat, quod interdum fieri solet, non tamen propterea sanata excoriatione à thermis abstinendum. Excoriatio enim sufficientis balneationis signū non est.

8. Nec etiam de bona thermarum operatione desperandum; si completis horis peractoque balnei tempore nulla excoriatio facta est. Excoriatio enim certum signum bonæ operationis non est.

De Siti.

Siti medentur acidule Syrupus Granatorum acidorum, Morselli ex succo Citri, Berberorum, Ribium, Cerasorum acidorum & sim. præparati. Item Electuarium ex succo Rubi Idæi cum s: q: Sacchari confectum. Danda etiam opera ne thermæ ipso actu nimium calidæ vsurpen-

Thermarum M.B. 105

pentur. Quod si biliosus humor sitim efficiat blande eliciendus per infusionem Rhabarbari in aq: Endiuix. Abstinentum denique ab edulijis aromatizatis & vino generoso.

De animi defectione.

SI balneantes animo deficient, parcius balneandum & ratio potius virium quam horarum præscriptarum habenda. Ieiuno etiam stomacho haud insideant. Deinde in promptu semper sint aquæ cordiales, utpote aqua perlarum, Cinamomi, Vinum maluaticum: Balsa- ma, acetum rosaceum naribus admo- tum. Morselli etiam sequentes in usu esse solent, si in ipso balneo sumantur.

R. pul: grossi Cinam. ziiij.

Ambra grys. g. vi.

Sach. dissol. in aq. Ros. q. s. fiant morselli.

De vomitu.

PER vomitum sæpe cruda phlegmata vel etiã biliosa materia reijcitur. In quo casu repetitis purgationibus materiam peccantem respicientibus, utendū erit. Deinde frequenter usurpandæ sunt

H 3

Tra-

Trageæ stomachales. Interdum cucurbitula ampla ad ventriculi regionem etiam in ipso balneo imponenda.

De ciborum fastidio.

Ciborum fastidium primis quatuordecim diebus plerunque ægros molestat, donec excoxiatio transierit. Tunc enim sua sponte appetitus redit. Interim tamen conserua Ros. cum Spiritu Vitrioli vsurpetur, item acidulæ & quæcunque appetitum reuocare solent. Brodia etiam acidula, pruna acida, pulli cum uuis immaturis præparati & sim: frequenter comedantur.

De erysipilate.

Molestum acidens est Erysipelas, quo superueniente per diem vnum atq; alterum thermæ intermitten-dæ & sudoribus indulgendum. Mirifice autem & celeriter opitulatur hoc linimentum.

R. Lapid. Calam.

Terr. sig. an. ʒ ij.

Litharg. aur.

Ceruss. lota in aq. plantag an. ʒ j.

Camph.

Thermarum. M. B. 107

Camphor. g. iij.

Ol. Ros. ʒ iij.

Cera alb. q. l. fiat linimentum absque igni.

Quod si pars ab Erisipelate obsessa notabiliter intumescat ab usu prædicti linimenti abstinendum & euacuationi humoris biliosi incumbendum.

Dealui adstrictione.

Non est frequentius malum quod balneantes corripit, quàm alui pertinax adstrictio.

In hoc casu ante omnia, idonea victus ratio instituenda, cibi laxantes frequenter sumendi, vt sunt pruna dulcia, passulæ, spinachia, beta, pyra cocta cum semine fœniculi.

Elixis potius quam assis vtendum. Abstinendum ab omnibus acidis & adstringentibus. Hisce nihil vel parua auxiliantibus ad suppositoria & clysteres quotidianos vel vina laxantia confugiendum.

F I N I S.

